

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Пенсійний фонд у фінансовій системі держави»

Студента 2 курсу, 2м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»

Шуляка Артема
Петровича

Науковий керівник
д.е.н., професор

Волосович Світлана
Василівна

Гарант освітньої програми
завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ.....	6
1.1. Місце та роль пенсійного фонду у фінансовій системі держави.....	6
1.2. Зарубіжний досвід функціонування пенсійних фондів.....	14
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ.....	20
2.1. Аналіз джерел формування доходів Пенсійного фонду.....	20
2.2. Механізм та напрямки використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду.....	25
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ.....	37
3.1. Шляхи удосконалення функціонування Пенсійного фонду України.....	37
3.2. Підвищення ефективності функціонування Пенсійного фонду у фінансовій системі України.....	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з головних чинників соціально-економічної безпеки будь-якої держави є ефективна система пенсійного забезпечення. Працездатне населення має бути впевнене в тому, що при досягненні пенсійного віку рівень пенсійних виплат буде достатнім для підтримки гідного рівня життя. В даний час демографічна ситуація в Україні характеризується досить низьким рівнем народжуваності і високими показниками старіння населення, що призводить до зміщення в співвідношенні осіб працездатного віку і пенсіонерів в сторону останніх. Відповідно, окрім фінансових та управлінських впливів уряду на дану ситуацію, виникає необхідність перегляду укорінених уявлень про діяльність існуючих соціальних інститутів, їх фінансових джерел й раціонального використання наявних коштів, зокрема Пенсійного фонду України.

Пенсійна система і механізм управління її фінансами вимагають змін, адекватних сучасним економічним, соціальним і демографічним умовам з урахуванням передового світового досвіду, накопиченого фінансовою наукою. На сучасному етапі виділяють дві основні проблеми функціонування пенсійної системи - прогресивно зростаючий дефіцит бюджету Пенсійного фонду України і низький рівень пенсійного забезпечення.

Ступінь вивченості фінансово-економічних аспектів функціонування Пенсійного фонду України відстає від потреб сучасної практики. Це, в свою чергу, не дозволяє приймати своєчасні конструктивні рішення за численними актуальними питаннями розвитку пенсійної системи в цілому. Недостатня увага приділяється вивченню ролі фінансової науки в розвитку пенсійної системи, економічних основ пенсійного страхування та механізму функціонування державного пенсійного фонду в умовах реформування пенсійної системи. Різні фінансові аспекти зазначеної тематики розглянуті в роботах С. В. Петкова, І.О. Кравченко, Ю.Ф. Гудзь, О. І. Ющика, Н. М. Хуторяна, І. М. Сирота, Н. М. Пархоменко, Д. Ю. Нестерова, І.В. Ткаченко, О.І. Тулай, С.М. Синчук та ін. Актуальність, складність і багатогранність проблем проведення пенсійної реформи, вдосконалення механізму функціонування

Пенсійного фонду України обумовлюють необхідність системного дослідження даних проблем стосовно нових умов реформування пенсійної системи нашої країни.

Метою випускної роботи є визначення особливостей функціонування Пенсійного фонду України у фінансовій системі держави в умовах реформування пенсійної системи. Відповідно мети роботи були поставлені наступні завдання:

- дослідити місце та роль пенсійного фонду у фінансовій системі держави;
- розглянути зарубіжний досвід функціонування пенсійних фондів;
- проаналізувати джерела формування доходів Пенсійного фонду;
- означити механізм та напрямки використання фінансових ресурсів

Пенсійного фонду;

- визначити шляхи удосконалення функціонування Пенсійного фонду України;
- надати рекомендації з підвищення ефективності функціонування

Пенсійного фонду у фінансовій системі України.

Об'єктом дослідження є Пенсійний фонд України.

Предметом дослідження є сукупність фінансових відносин, що виникають в процесі формування та використання ресурсів Пенсійного фонду України.

Методологічною основою проведеного дослідження є діалектичний метод пізнання, що розкриває можливості вивчення фінансово-економічних явищ в їх розвитку, взаємозв'язку і взаємозумовленості. Порівняльний підхід до об'єкта дослідження реалізовано на базі загальнонаукових методів: моделювання, аналізу та синтезу, групування й порівняння, статистичного аналізу.

Інформаційною базою склали нормативно-правові акти діяльності Пенсійного фонду України (Закони України, Укази Президента України, Рішення Уряду, Міжнародні угоди); матеріали науково-практичних конференцій, статистичні дані Державної служби статистики України, Пенсійного фонду України, Державної казначейської служби України, а також матеріали періодичних видань з досліджуваної проблеми.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що його результати сприяють розширенню теоретичної та методичної бази, необхідної для вироблення

більш ефективного механізму функціонування пенсійного фонду у фінансовій системі держави.

Практичне значення полягає у використанні теоретичних висновків і практичних рекомендацій щодо розвитку Пенсійного фонду України в напрямі фінансового управління надходженнями та фінансовими вкладками за пенсійним страхуванням в Україні. Рекомендації, що містяться в роботі, можуть бути використані при вирішенні проблем формування і використання ресурсів Пенсійного фонду України, а також підвищення рівня пенсійного забезпечення.

Науковою новизною випускної кваліфікаційної роботи є систематизація зарубіжного досвіду функціонування пенсійних фондів та можливості його використання в Україні.

Структура та обсяг роботи. Випускна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 74 найменувань та додатків. Робота налічує 50 сторінок основного тексту, у тому числі: 15 рисунків, 9 таблиць. Робота містить 3 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ ДЕРЖАВИ

1.1. Місце та роль пенсійного фонду у фінансовій системі держави

В умовах сучасних інтеграційних перетворень, становлення соціально-економічної системи України, введення накопичувальних відносин в систему пенсійного страхування, значно змінюються принципи діяльності та механізм функціонування пенсійних фондів. Загалом, походження поняття фонду здійснено з латині «fundus» - основа, базис та характеризується, як: капітал, запас матеріальних засобів та грошових коштів, які призначені для особливих цілей; організації, що здійснюють соціальну або благодійну діяльність [35, с. 401].

Розглядаючи категорію «фонд», як накопичення грошових або матеріальних коштів, можна говорити про те, що він може існувати у суб'єкта фінансової системи (держави, комерційних і некомерційних організацій, домашніх господарств), якщо даний суб'єкт свідомо і планомірно здійснює формування та використання своїх ресурсів [57, с. 8]. Попередниками фондів загалом, були спеціальні фонди, які з'явилися задовго до виникнення бюджету для вирішення державою конкретних завдань. Вони носили, як правило тимчасовий характер і припиняли своє існування в міру досягнення органами влади поставленої мети. Оскільки роль держави зростала все більше, росли і державні витрати. Вони ставали постійними і більш значними але обсягом, а для їх покриття були потрібні постійні джерела фінансового забезпечення. І надалі постійні державні витрати, забезпечені систематичними доходами у вигляді податків, зборів і мит, отримали форму бюджету [46, с. 223]. Однак механізм перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою спеціальних фондів не втрачає своєї актуальності і в наш час. Роль і значення фондів постійно змінюються в залежності від соціально-економічної ситуації і політики держави. Основна мета будь-якого спеціального фонду полягає у відокремленні грошових коштів із загальноприйнятих фінансових потоків для захисту і реалізації особливих інтересів. В даному напрямі вагомий вплив набули

соціальні фонди, а саме – пенсійні.

На думку різних дослідників соціальних фондів вони мають носити відкритий і публічний характер. При тому найбільша відособленість коштів і найкраща ефективність управління ними досягається в тому випадку, коли таким грошовим фондом керує спеціалізована організація. В сучасних умовах спеціальні соціальні фонди являють собою механізм перерозподілу національного доходу, а іноді і частини національного багатства, з метою захисту інтересів окремих соціальних груп населення, вирішення конкретних завдань економічного характеру на макро- і мікрорівні [49, с. 232]. Тобто, можемо зазначити, що пенсійний фонд є формою саме соціального фонду, сформованого в структурі фінансової системи держави. Пенсійний фонд утворюється для формування і перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту для фінансування пенсійних виплат і забезпечення додатковими інвестиційними ресурсами пріоритетних сфер економіки. При цьому в умовах трансформації пенсійної системи державного пенсійного фонду є однією з ефективних форм колективного обов'язкового інвестування заощаджень населення.

Будучи державною фінансовою установою, пенсійний фонд з одного боку, відіграє роль фінансового інституту, забезпечує ефективний перерозподіл фінансових ресурсів, а з іншого, роль органу управління державними фінансами сфери соціального пенсійного забезпечення (страхування). І тому функції пенсійного фонду можуть бути спрямовані не лише на управління фінансовими засобами, а й на координацію діяльності інших економічних суб'єктів, здійснення контролю за їх діяльністю, а також на здійснення окремих повноважень, переданих органами влади позабюджетних фондів (функції контролю, регулювання, прийняття та розробка нормативно-правових актів, тощо). Такі функціональні особливості знаходять своє відображення у формуванні трирівневої системи пенсійного страхування.

Пенсійний фонд України (далі ПФУ) – є єдиним та найбільш значущим соціальним інститутом України сфери пенсійного забезпечення громадян. На думку більшості дослідників Пенсійний фонд України повинен брати участь у формуванні й реалізації державної політики за сферами пенсійного страхування, забезпечувати

збір і акумуляцію страхових внесків, своєчасне й повне фінансування витрат на виплату пенсій за видами і допомог на поховання і здійснювати контроль за цільовим використання коштів [68, с.133].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV, введено поняття Накопичувального пенсійного фонду – «цільовий позабюджетний фонд, який створюється відповідно до цього Закону, акумулює страхові внески застрахованих осіб, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках та інвестуються з метою отримання інвестиційного доходу на користь застрахованих осіб, пенсійні активи якого використовуються для оплати договорів страхування довічних пенсій або одноразових виплат застрахованим особам, а у випадках, передбачених цим Законом, членам їхніх сімей чи спадкоємцям та на інші цілі, передбачені цим Законом» [5]. Відповідно Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» Пенсійний фонд є цільовим позабюджетним фондом [5], а в Положенні про Пенсійний фонд України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України № 280 від 23.07.2014 року, говориться що останній є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, котрий реалізує державну політику з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню [9]. Означена інституція, відповідно є частково самостійним суб'єктом страхових відносин й підпорядковується управлінню у фінансовій системі держави.

Пенсійний фонд Україні був заснований 1990 р. шляхом утворення республіканського відділення Пенсійного фонду, а в 1991 р. утворено склад регіональних органів. Його створено в результаті трансформації інституту пенсійного забезпечення при здобутті незалежності нашої країни на початку 90-х років ХХ ст. З 1995 р. бюджет ПФУ було включено в державний бюджет країни [37, с. 311]. В подальшому засоби ПФУ були формально відокремлені від державного бюджету, але при цьому залишалися власністю України. Фінансові взаємини стали будуватися на принципах соціального страхування відповідно до нових ринкових

реалій. Історично Пенсійний фонд України був наділений публічно-владними повноваженнями щодо забезпечення конституційного права на державну пенсію, в тому числі повноваженням за призначенням зазначених пенсій.

За останні 27 років роботи даної установи на ПФУ, крім реалізації прав громадян у сфері обов'язкового пенсійного страхування, поступово були покладені й інші функції, пов'язані із здійсненням окремих соціальних гарантій на користь пенсіонерів і непрацездатних громадян нашої країни, в тому числі і виконання адміністративного управління Накопичувальним фондом.

Державне пенсійне забезпечення, включаючи призначення, перерахунок і виплату державних трудових пенсій (за віком) і соціальних пенсій (пенсія по інвалідності, пенсія у зв'язку з втратою годувальника) – керівництво та управління солідарною системою, встановлених відповідно до законодавства України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [5], здійснюється Пенсійним фондом України та його територіальними органами, що складають єдину централізовану систему органів управління коштами державного пенсійного забезпечення. На сьогодні в Україні сформовано чітко діючий механізм реалізації соціально-економічних гарантій щодо пенсійного страхування громадян, але його функціонування в повній мірі залежить від введення в дію та функціонування відповідних нормативно-правових актів. Пенсійне страхування в фінансовій системі держави відображається наступним чином (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Місце Пенсійного фонду у фінансовій системі держави [54]

Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів:

солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, система недержавного пенсійного забезпечення [59, с. 184].

Міністерство соціальної політики України забезпечує реалізацію державної політики в сфері пенсійного забезпечення. Управляє пенсійними фінансами Пенсійний фонд України. На нього покладені функції з призначення й перерахунку пенсій. Обіг коштів у пенсійній системі здійснюється через банківські установи й відділення поштового зв'язку [49, с. 232].

Станом від жовтня 2012 р. Пенсійний фонд України є центральним органом виконавчої влади що реалізує державну політику у сфері реєстрації (легалізації) статутів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст. 58 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») [5].

Пенсійний фонд України є самостійною юридичною особою та створює Накопичувальний фонд, що відповідає цільовому позабюджетному фонду. Позабюджетні фонди держави являють собою сукупність фінансових коштів, що знаходяться в розпорядженні державних, регіональних і місцевих органів влади і мають цільове призначення, які є важливою ланкою фінансової системи. У зв'язку з цим накопичувальний пенсійний фонд можна представити у вигляді:

- 1) елементу ланки державних фінансів, а точніше державних позабюджетних фондів;
- 2) основного інституту, діяльність якого спрямована на фінансове забезпечення пенсійного страхування;
- 3) фінансового посередника;
- 4) центрального органу управління солідарною системою страхування;
- 4) некомерційною самоврядною організацією (бюджетною установою).

Відмітимо, що організаційна структура управління ПФУ складається з центрального апарату та територіальних органів (додаток А): правління, департаменти (департамент інформаційних систем та електронних реєстрів, адміністративно-кадровий департамент, департамент внутрішнього аудиту та фінансового контролю; департамент пенсійного забезпечення; фінансово-

економічний департамент) та управлінь (управління організаційної роботи, зв'язків з громадськістю та ЗМІ; управління фінансового забезпечення, бухгалтерського обліку та звітності). Згідно п.2, ст. 60 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» до складу правління ПФУ «входять по п'ять представників від держави (призначається Кабінетом Міністрів України), застрахованих осіб і роботодавців» [5]. Такий аспект характеризує частковий контроль державою ПФУ на рівні управління. Сучасні зміни організаційної структури дозволили активізувати інформаційну складову в діяльності ПФУ, відкритості та прозорості, пришвидшення операційних функцій, тощо [51].

Діяльність пенсійного фонду характеризується виникненням цілої системи фінансових (грошових) відносин (внутрішніх та зовнішніх). Зовнішні представлені взаємовідносинами пенсійного фонду з платниками страхових внесків у частині сплати внесків та інших обов'язкових платежів; державним бюджетом в частині визначення розміру на виплат державних пенсій та допомог; іншими бюджетами в частині отримання бюджетних кредитів; Міністерством фінансів України та Національною комісією, що в частині питань використання інвестиційного доходу; Рахунковою палатою України з проведення перевірок ПФУ; Центральним банком в питаннях відкриття і ведення рахунків пенсійного фонду, а також виконання його бюджету [43, с. 76].

Внутрішні ж свідчать про відносини, що виникають між пенсійним фондом та його працівниками в частині оплати праці персоналу; іншими організаціями, що здійснюють закупівлі товарів, виконання будівельно-монтажних робіт для потреб пенсійного фонду і т.д.

Пенсійний фонд України є найбільшою системою надання соціальних послуг, серед напрямів діяльності якої можна виділити:

- 1) облік страхових коштів, що надходять з обов'язкового пенсійного страхування від сплати єдиного внеску;
- 2) призначення та виплата пенсій відповідно зареєстрованих громадян (за рахунок коштів ПФУ в 2017 р. отримали пенсії 11,7 млн. українських пенсіонерів на загальну суму 286,6 млрд.грн) [51];

3) призначення і реалізацію соціальних виплат окремим категоріям громадян: ветеранам, інвалідам, інвалідам внаслідок військової травми, Героям України і т.д.;

4) персоніфікований облік учасників системи обов'язкового пенсійного страхування (в системі враховуються страхові пенсійні платежі майже 12 млн. українців) [26];

5) взаємодія з роботодавцями - платниками страхових внесків (інформація про громадян, застрахованих у пенсійній системі, надходить від 1,2 млн. юридичних осіб) [26];

6) надання електронних послуг громадянам за рахунок розширення інформаційної складової управлінь (розробка «Електронного кабінету страхувальника», електронних пенсійних посвідчень);

7) управління коштами пенсійної системи з автоматизації перерахування пенсій, тощо.

8) розпочав обмін інформацією з органами соціального захисту населення і відповідними держслужбами (Централізованим банком даних з проблем інвалідності; Національним агентством з питань запобігання корупції, Державною міграційною службою України, Національним антикорупційним бюро України; Міністерством внутрішніх справ України; Національною поліцією України; Службою безпеки України, тощо);

9) бере участь в удосконаленні нормативно-правової і законодавчої бази загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Пенсійний фонд України є самостійною неприбутковою організацією, що здійснює свою діяльність відповідно до законодавства України і Положення про Пенсійний фонд України. До основних завдань пенсійного фонду як фінансового посередника - некомерційної організації слід відносити:

- цільовий збір і акумуляцію страхових внесків, а також фінансування витрат на виплату пенсії та допомоги відповідно до чинного законодавства;

- реєстрацію платників обов'язкових платежів;

- організацію роботи із стягнення з роботодавців і громадян, винних у заподіянні шкоди здоров'ю працівників і інших громадян, сум державних пенсій з

інвалідності внаслідок трудового каліцтва, професійного захворювання або у зв'язку з втратою годувальника;

- капіталізацію коштів пенсійного фонду, а також залучення в нього добровільних внесків фізичних і юридичних осіб;

- контроль за участю податкових органів за своєчасним і повним надходженням до пенсійного фонду страхових внесків, а також контроль за правильним і раціональним витрачанням його коштів;

- організацію та ведення індивідуального персоніфікованого обліку застрахованих осіб відповідно до Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також організацію і ведення державного банку даних за всіма категоріями платників страхових внесків до пенсійного фонду [5];

- міждержавне і міжнародне співробітництво України з питань, що належать до компетенції пенсійного фонду; участь в розробці та реалізації в установленому порядку міждержавних і міжнародних договорів та угод з питань пенсій та допомог (Договори та Угоди про співробітництво у сфері соціального забезпечення з країнами Європи, США, Балтії, СНГ) [51];

- проведення роз'яснювальної роботи серед населення та юридичних осіб з питань, що належать до компетенції пенсійного фонду.

Таким чином, особливість пенсійного фонду в частині наділення його як державної установи публічно-владними повноваженнями і володіє спеціальною правоздатністю. Говорячи про пенсійний фонд як про фінансового посередника, можна розглядати його з двох сторін: як інвестора, і як особу, що здійснює збір страхових внесків та виплату пенсій. Діяльністю пенсійного фонду, перш за все, є операції з акумулювання грошових коштів платників страхових внесків (страхувальників) і їх розміщення, тобто виплати застрахованим особам та інвестування (ст. 72 ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») [5]. Пенсійний фонд виступає в першу чергу фінансовим посередником між страхувальниками і застрахованою особою в області пенсійного страхування. В перспективі, саме через пенсійний фонд застраховані особи матимуть можливість здійснювати дії з реалізації прав на вибір інвестиційного портфеля (керуючої

компанії, з якою пенсійний фонд укладено договір довірчого управління коштами пенсійних накопичень) і на вибір недержавного пенсійного фонду, який здійснює діяльність з обов'язкового страхування. Всі дії пенсійного фонду здійснюються виключно в інтересах застрахованих осіб.

Таким чином, пенсійний фонд наділений широким колом повноважень в області пенсійного забезпечення, що дозволяє говорити про нього, як про самостійний фінансовий інститут керівництва та управління солідарною системою, разом з тим він є і фінансовим посередником в фінансовій системі України загалом, потенціал функціонування якого поступово підвищується.

1.2. Зарубіжний досвід функціонування пенсійних фондів

У багатьох країнах світу основу пенсійного страхування становлять державні пенсійні системи, обов'язкові для більшості, населення. Як правило, вони побудовані за солідарним принципом: пенсійні внески працюючого населення спрямовуються на виплату поточних пенсій. Обов'язковим є їх спрямування за державним фондом та при бажанні населення може додатково брати участь у приватних пенсійних фондах (програмах), влаштованих за накопичувальним принципом. Останнє означає, що пенсійні внески учасника надходять на його індивідуальний рахунок і потім інвестуються. Накопичені внески учасника разом з інвестиційним доходом визначають розмір його майбутньої додаткової пенсії [56].

В останній чверті минулого століття державні пенсійні системи розвинених країн почали зазнавати труднощів, пов'язані, головним чином, зі зниженням народжуваності. Частка працюючих в складі населення зменшувалася, і відрахувань із заробітної плати стало не вистачати для виплати поточних пенсій. Крім того, норма заощадження мала виражену тенденцію до зниження. Тому з початку 80-х рр. США, Великобританія і деякі інші країни провели реформи, зміст яких полягає в податковому стимулюванні участі населення в приватних пенсійних програмах. Вжиті заходи і сприятлива економічна кон'юнктура породили бурхливе зростання накопичувальних пенсійних систем, і в ряді країн вони стали грати ключову роль на

фінансовому ринку [61, с. 28].

Світовий досвід формування та розвитку різних пенсійних моделей показує, що всі вони, в тій чи іншій мірі, базуються на принципах обов'язкового пенсійного страхування. Таке явище пояснюється тим, що така система найбільш адаптована до вимог ринкової економіки і відповідає інтересам різних верств населення суспільства. Пропонуємо розглянути особливості функціонування пенсійних систем зарубіжних країн та створених на їх основі відповідних інституцій – пенсійних фондів. Основні характеристики пенсійної системи США: Пенсійний вік: 66 років (поступово підвищується до 67), рання пенсія - в 62. Середня пенсія - 1 500 доларів на місяць. Щоб отримати соціальну пенсію необхідно платити 15%-й податок з заробітної протягом 10 років, а також працювати в компанії протягом 5-6 років для корпоративної пенсії (максимальний розмір відрахувань - 18 000 доларів на рік) [50].

Державний пенсійний фонд в США формується за рахунок податків на соціальне забезпечення в розмірі 6,2% від заробітку працівника, стільки ж платить роботодавець. Саме зайняте населення відраховує 12,4% від свого трудового доходу. Ця система є солідарною і діє за принципом «pay as you go» (плати, поки працюєш): внески працівників формують виплати сьогоdnішнім пенсіонерам. Соціальна пенсія становить лише 40% допенсійного заробітку. Позитивне: можливість брати активну участь у формуванні свого добробуту в старості. Негативне: децентралізованість фонду і, як наслідок, сильна залежність пенсій від фінансового стану ринку, зокрема вразливість пенсійної системи перед дефолтами. Накопичені кошти втрачають частину своєї цінності і можуть дуже постраждати, якщо бюджетно-боргова криза в США вийде з-під контролю. Тому останнім часом американську пенсійну систему критикують за нестабільність і загрозу банкрутства [72].

Пенсійна система в багатьох країнах Азії перебуває на стадії розвитку. Найчастіше вона передбачає, що пенсіонерів будуть утримувати їх діти. Однак, зменшення кількості дітей в сім'ях, соціальні проблеми, які змушують молодше покоління залишати свої країни і багато інших причин змушують переглянути цей підхід. Тому забезпечення старості громадян є пріоритетним завданням держави.

Пенсійна система Японії: Пенсійний вік: 65 років (рання пенсія - з 60 років). Основа пенсійної системи Японії - державне соціальне страхування. Державна пенсія складається з двох частин: базової пенсії і пенсії службовця. Базові пенсії: Пенсійний фонд формується за рахунок щомісячних внесків у встановленому розмірі і на 50% фінансується державою. Необхідний стаж відрахувань для отримання базової пенсії - від 25 до 40 років. Пенсія службовця залежить від заробітку і формується за рахунок відрахувань співробітника і роботодавця (по 8% з кожного боку) за участю держави. Також роботодавці можуть інвестувати в пенсійні плани на користь співробітників. Позитивне: поєднання кількох видів пенсій, можливість вибору необхідної комбінації (можна не платити внески в базову пенсію). Негативне: старіюче населення і велика тривалість життя, в зв'язку з чим, збільшується навантаження на державу [31].

Пенсійна система Великобританії. Пенсійний вік в Великобританії складає 60-65 років, середня пенсія посилення - 1 590 фунтів стерлінгів на місяць (близько 2 000 дол. США). Для того щоб отримати пенсію потрібно відраховувати гроші до фонду соціального страхування не менше 10 років для отримання базової державної пенсії. Пенсійні фонди є приватними та відділені від роботодавців.

Пенсійна система Швеції. Пенсійний вік, як для чоловіків, так і для жінок становить 65 років, проте можна отримати часткову пенсію, починаючи з 60 років, і її розмір в такому випадку буде в межах 70% пенсії 65-річного пенсіонера [53, с. 21]. В основу пенсійного забезпечення Швеції покладена соціально-орієнтована модель, яка поєднує солідарну і накопичувальну пенсійні системи. Як і в більшості розвинених країн, пенсійна система Швеції охоплює три рівні. В рамках обов'язкової розподільчої системи пенсійні внески в розмірі 16% заробітної плати здійснюють, як роботодавці, так і працівники. Надалі пенсійні накопичення на умовних пенсійних рахунках індексуються з урахуванням темпів зростання заробітної плати і демографічної ситуації в країні.

Пенсійне забезпечення на другому рівні (обов'язкової накопичувальної системи) здійснюється шляхом відрахувань із заробітної плати працівника в розмірі 2,5% на індивідуальний пенсійний рахунок в приватному пенсійному фонді. Разом з

тим співробітник має можливість самостійно вибрати приватний пенсійний фонд. З метою забезпечення пенсії держава здійснює моніторинг і контроль над діяльністю пенсійних фондів шляхом встановлення обмежень на інвестиційну діяльність, проведення щорічних фінансових перевірок Міністерством фінансів і надання звіту про роботу фондів в національний парламент. До третього рівня в Швеції відносяться індивідуальні добровільні накопичувальні пенсійні схеми, які охоплюють близько 90% працівників і регулюються колективними договорами між працівником і роботодавцем [73].

Пенсійна система Німеччини традиційно складається з трьох рівнів. В рамках першого - обов'язкового пенсійного страхування - розмір державної розподільної пенсії залежить від стажу роботи і заробітної плати, і забезпечується шляхом відрахувань, як роботодавців, так і працівників в обсязі 19,4% фонду оплати праці до державного пенсійного фонду [56]. Пенсії від підприємств є другим рівнем добровільного пенсійного забезпечення, який охоплює договорами майже 50% працюючих в Німеччині, і припускають самостійне рішення підприємством питання про надання пенсій своїм співробітникам шляхом створення самоврядного структурного підрозділу, який пропонує співробітникам взяти участь в одній з програм професійних пенсій. Зокрема, підприємство доручає банку, страховому чи фондовому спільноті накопичувати внески, що перераховуються їм в розмірі обумовленої з працівником частини заробітної плати. Розмір пенсії залежить від стажу, рівня зарплати працівника і прибутку підприємства.

З одного боку, така форма пенсійного забезпечення є досить привабливою як для підприємств (кошти, накопичені на позабалансовому рахунку, не обкладаються податком і можуть інвестуватися в розвиток підприємницької діяльності), так і для держави (зменшується необхідність здійснювати додаткове пенсійне забезпечення). З іншого боку, зростають ризики пенсіонерів, пов'язані з можливою втратою пенсійних накопичень в разі банкрутства підприємства. Однак в такому випадку відповідальність перекладається на спеціальний орган, який виступає гарантом і фінансується підприємствами.

Третій рівень пенсійної системи в Німеччині представлений добровільним

приватним пенсійним забезпеченням, яке здійснюється шляхом укладання договору страхування життя, про довгострокові ощадних вкладах, індивідуальних договорів пенсійного страхування. Одночасно на добровільні внески працівникам передбачена надбавка держави. Виплати накопиченої суми здійснюються частинами протягом усього життя. Відповідальним за пенсійне страхування на всій території Німеччини є установа – "Deutsche Rentenversicherung". Вона займається нарахуванням і виплатою пенсії. З початком трудової діяльності в Німеччині, людина стає автоматично застрахованою в системі державного пенсійного страхування.

Усі застраховані в системі пенсійного страхування отримують особистий страховий номер "Versicherungsnummer" і рахунок в цій системі. Deutsche Rentenversicherung щорічно відправляє інформаційний лист кожному застрахованому, якому виповнилось 27 років, з інформацією про те, на який розмір пенсії він може розраховувати при виході на пенсію. Дана інституція підтримується на федеральному рівні.

Пенсійні фонди є важливими акціонерами публічних і приватних компаній. Вони особливо важливі для фондового ринку, де домінують величезні інституційні інвестори. Найбільші 300 пенсійних фондів в сукупності володіють активами на \$ 6 трлн. Morgan Stanley оцінює вартість активів, що належать пенсійним фондам, в \$20 трлн, що робить їх найбільшими інвесторами в порівнянні з взаємними фондами, страховими компаніями, золотовалютними резервами, суверенними фондами, хедж-фондами і приватними інвестиційними фондами.

Наприклад, Державному пенсійному фонду Норвегії, що має активи \$1 трлн., належать частки різного об'єму приблизно в 9 тис. компаній по всьому світу, наприклад в Amazon, Microsoft, Netflix, Facebook і Wells Fargo. Державний пенсійний фонд Норвегії складається з двох окремих суверенних фондів, що належать уряду Норвегії: Державний пенсійний фонд - Глобальний (в минулому Державний нафтовий фонд - формується на основі нафтових доходів, а не пенсійних внесків), Державний пенсійний фонд - Норвегія (в минулому Державний страховий фонд) [56]. Станом на 19 вересня 2017 року вартість активів Державний нафтовий фонд досягла 1 трлн доларів США, що приблизно дорівнює 1% від світового

фондового ринку. З 1,78% від європейського фондового ринку фонд є найбільшим акціонером в Європі. При формуванні стратегічного портфеля боргових інвестицій GPFG спирається на індекси-бенчмарки, які визначають межі допустимого ризику і служать орієнтиром для очікуваної прибутковості фонду. Станом на середину 2017 року цей індекс складався з 23 валют, включаючи валюти країн, що розвиваються. У вересні 2017 р стало відомо про плани фонду відмовитися від поточного індексу-бенчмарка облігацій і замінити його індексом облігацій тільки в трьох валютах - долар, євро і британський фунт.

Найбільш схожою з українською пенсійною системою, на наш погляд, є японська, що характеризується високою часткою державної участі. Однак, в Японії існує можливість вибору необхідної комбінації пенсій. Незважаючи на те, що сьогодні жодна з існуючих пенсійних систем не може вважатися ідеальною, досвід зарубіжних країн цінний. Він дозволить підвищити ефективність системи професійного пенсійного страхування і в нашій країні.

Таким чином, в результаті вище означеного, можемо зробити наступні висновки: пенсійний фонд у фінансовій системі України відіграє роль спеціального соціального фонду системи пенсійного захисту, за сучасними повноваженнями функціонує на трьох рівнях пенсійної системи.

Світовий досвід свідчить про те, що фінансові інтереси осіб пенсійного віку найкращим чином забезпечуються, якщо в комплексі пенсійного страхування поряд з керованою державою розподільної системою розвивається і накопичувальна система, в якій пенсійні внески використовуються для інвестування в фінансові активи. Значну роль в даному аспекті виконує пенсійний фонд, що формується на основі функціональної діяльності (обов'язковість існування, акумуляція коштів від платників, децентралізованість, фінансові посередники, страхувальники, інвестори, тощо). Введення накопичувального елемента покликане збільшити розмір пенсії поряд з розвитком ринку цінних паперів, збільшенням обсягу довгострокових національних заощаджень і сприянням економічному зростанню.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз джерел формування доходів Пенсійного фонду

Відповідно ст. 72 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» кошти Пенсійного фонду не включаються до складу Державного бюджету України і формуються з таких джерел: надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; інвестиційний дохід, який отримується від інвестування резерву коштів для покриття дефіциту бюджету Пенсійного фонду в майбутніх періодах; кошти державного бюджету та цільових фондів; суми від фінансових санкцій та пені; благодійні внески юридичних та фізичних осіб; добровільні внески; інші надходження відповідно до законодавства [6]. Тобто дані ресурси Пенсійного фонду, що формуються за рахунок власних коштів – є внутрішніми фінансовими ресурсами (в більшій мірі це внески від юридичних та фізичних осіб в різних формах) та інші джерела – зовнішні ресурси (перерозподіл державного бюджету, добровільні внески, кошти державних цільових фондів, бюджетні кредити, тощо).

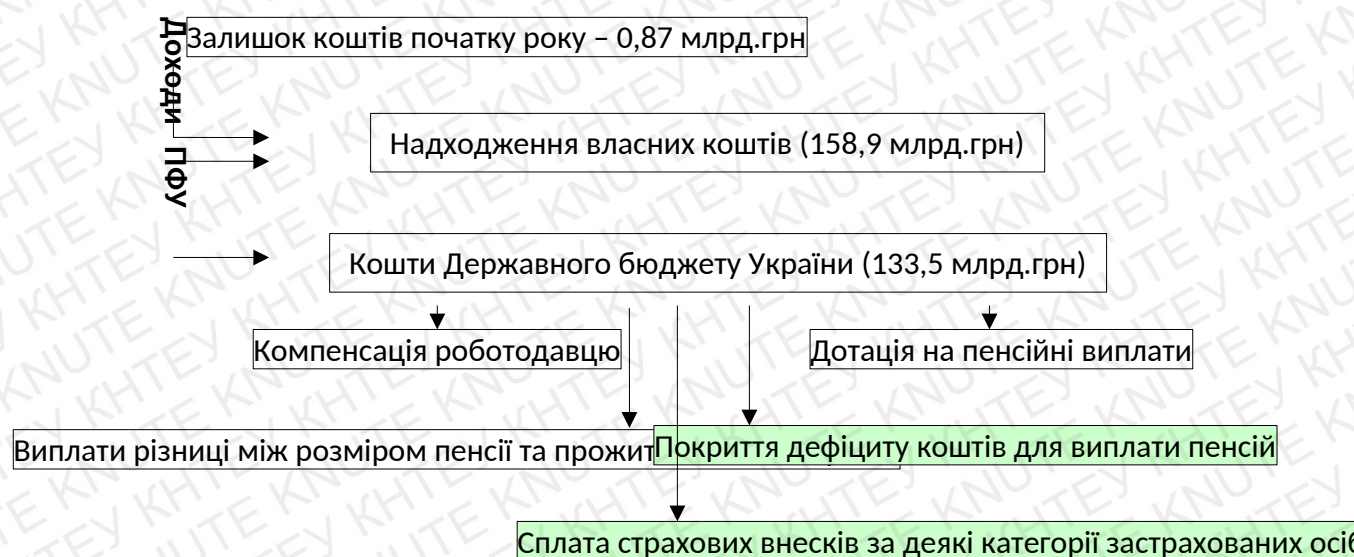

Рис. 2.1. Доходи ПФУ в 2017 р. за спрямуваннями коштів

Джерело: побудовано автором за даними [51]

Загальний рівень доходів ПФУ станом на 01.01.2018 р. збільшилися на 40484,9 млн. грн (+16%) в порівнянні з аналогічним періодом 2014 р. та на 26704,3 млн.грн (+10%) в порівнянні з 2016 р. і склали 293239,9 млн.грн (або 293,2 млрд.грн) (додаток Б).

Розмір власних коштів станом на 01.01.2018 р. склало 158,9 млрд.грн, що на 4,8% менше рівня 2014 р. та на 6,5% менше рівня 2016 р. Відповідно зростання загального розміру надходжень до ПФУ виконано на основі надходжень коштів від Державного бюджету на початок 2018 р. в розмірі 133,5 млрд.грн, що на 60,3% і 40,8% більше аналогічного показника за 2014 р. та 2016 р. відповідно.

Надходження єдиного внеску на загальнообов'язкове пенсійне страхування, які є основним джерелом доходів ПФУ, склали 154,3 млрд. грн. та займає , або 52,6% в загальному обсязі доходів. У порівнянні з 2015 роком надходження єдиного внеску знижено на 8,2 млрд. грн. або на 5,1% відносно 2014 р. та на 11,1 млрд.грн або на 6,7% відносно 2016 р. Другим по рівню власних надходжень до ПФУ на початок 2018 р. є кошти підприємств на виплату і доставку пенсій в розмірі 4,3 млрд.грн., що в динаміці збільшились на 65,7 відносно 2014 р. на 5,7% відносно 2016 р. Загалом ситуація більшою мірою пов'язана зниженням чисельності працюючого населення, їх офіційного працевлаштування загалом. Сплата коштів підприємств відповідає встановленим законодавством нормативам.

З коштів, що було залучено в Державного бюджету України зростання на початок 2018 р. відбулось при надходженні виплат пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, що визначено відповідними програмами на 72 млрд.грн або в 2,2 рази відносно 2014 р. та на 70,4 млрд.грн або в 2,1 рази відносно 2016 р. Значні зміни спостерігаються і в формуванні структури зовнішніх доходів ПФУ, зокрема скорочено фінансування на компенсацію роботодавцю частини фактичних витрат, пов'язаних з сплатою єдиного внеску, мінімізоване фінансування за рахунок коштів ФЗСС на випадок безробіття та ФЗСС на випадок профзахворювань, ФСС з тимчасової втрати працездатності. Структуру доходів ПФУ зображено на рис. 2.2. Також додатковими структурними елементами доходів ПФУ є кошти, що сплачуються банками які тимчасово коригуються вільними коштами фонду та

кошти на виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників (що складає менше 1% доходів ПФУ); кошти від підприємств на покриття фактичних витрат на виплату та доставку пенсій працівникам, зайнятими на роботах з особливо шкідливими і важкими умовами праці за списком №1 та №2 (відповідно 0,02% та 1,47%), тощо. ПФУ у будь-який момент має право взяти у Державному казначействі безвідсоткову позику терміном до одного року на покриття касових розривів. Загальний обсяг залучених позик за перше півріччя 2018 року становив 50,13 млрд.грн. Зазначені позики повертаються протягом року. Практика списання таких позик з однієї сторони ставить під сумнів питання щодо фінансової спроможності ПФУ повноцінно здійснювати свої функції, а з іншої – про можливість розбалансування платіжної системи України. Так, темпи зростання власних надходжень Пенсійного фонду України значно відстають від темпів росту його видатків. На початок 2018 року видатки ПФУ більше ніж у на 19,5% перевищували обсяги власних його надходжень. Структура доходів ПФУ на початок 2018 році розподілялася таким чином: 54,2% від загальних доходів становили власні надходження, 45,5% – кошти, що було отримано з державного бюджету країни та 0,3% становили сумарно кошти від фондів соціального страхування.

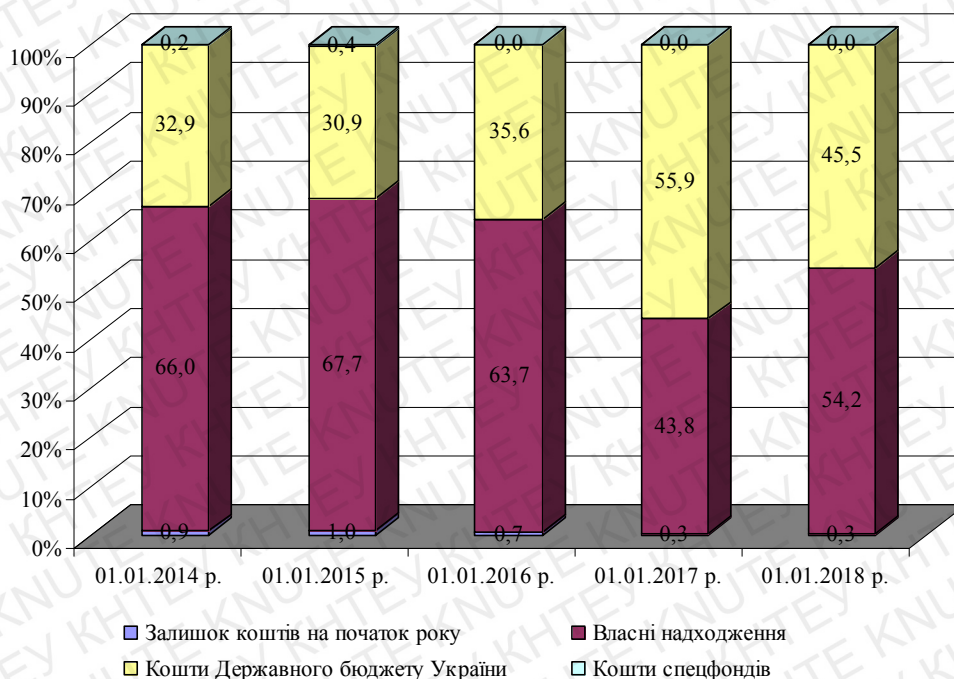

Рис. 2.2. Структура доходів Пенсійного фонду України, %

Джерело: побудовано автором за даними [51]

За структурою бачимо значні зміни починаючи з 01.01.2016 р. – різко скорочені власні доходи ПФУ (на 11,8 п.с. відносно 2014р.) та підвищено надходження з Держаного бюджету України. Така ситуація значно пов'язана з існуючим дефіцитом ПФУ, спад ділової активності суб'єктів господарювання, як результат - скороченням основної частки надходжень за єдиним внеском, тощо.

Окрім того, відмічається позитивна тенденція до зменшення обсягів безвідсоткової позики, яку щорічно до 2016 отримував ПФУ для покриття власних касових розривів. Видається логічним, що найбільший обсяг отриманої позики припав на 2014 р. у сумі 0,97 млрд. грн., проте у наступні роки дану позику не застосовували.

Відповідно показників виконання бюджету Пенсійного фонду України за 01.01.2016-01.01.2018 рр. визначається постійний дефіцит власних надходжень (табл. 2.1). Так, плановими показником початку 2016р. було передбачено 172,5 млрд.грн власних надходжень ПФУ. За фактом спостерігається недовиконаність надходжень на 1,5%. Такий розрив було перекрито збільшенням надходжень з Державного бюджету України на 0,1%.

Таблиця 2.1

Показники виконання бюджету Пенсійного фонду України станом на 01.01.2016-01.01.2018 рр, млн. грн.

Показники	на 01.01.2016 р.		Виконання, %	на 01.01.2016 р.		Виконання, %	на 01.01.2016 р.		Виконання, %
	план	факт		план	факт		план	факт	
Власні надходження	172457,2	169873,9	98,5	109967,9	111706,6	101,6	161981,1	158910,1	98,1
Зовнішні надходження	96610,0	96661,7	100,1	144938,7	143462,3	99,0	134300,6	134329,8	100,0
Всього доходів	269067,2	266535,6	99,1	254906,6	255168,9	100,1	296281,7	293239,9	99,0

Джерело: розраховано автором за даними [51]

Схожа ситуація утворена і на початок 2018 р., що сформовано в результаті значного рівня дефіциту коштів ПФУ, що визначає незадовільний рівень управління збалансованістю фонду. Зокрема, за даними табл. , коефіцієнт забезпечення внутрішніми фінансовими ресурсами на початок 2018 р. склав 0,54 од., що на 0,12 од. менше рівня аналогічного показника початку 2014 р. та на 0,1 од. менше показника 2016 р. Така ситуація відбувається в результаті зменшення питомої ваги

власних надходжень в структурі фінансових ресурсів ПФУ, відбувається зниження можливостей у проведенні незалежної фінансової політики фондом.

Таблиця 2.2

Показники збалансованості діяльності Пенсійного фонду України на початок року

№ з/п	Показники	Період станом на 01.01.					2018 р. до 2014 р., +/-	2018 р. до 2016 р., +/-
		2014	2015	2016	2017	2018		
1	Коефіцієнт забезпеченості внутрішніми фінансовими ресурсами	0,67	0,69	0,64	0,44	0,54	-0,12	-0,10
2	Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів ПФУ	0,49	0,46	0,55	1,27	0,84	0,34	0,28
3	Коефіцієнт співвідношення доходів та видатків ПФУ	1,01	1,01	1,00	1,01	1,01	0,00	0,00
4	Коефіцієнт профіциту (+)/дефіциту (-) у фінансових ресурсах ПФУ	-21,7	-14,7	-31,8	-85,6	-56,1	34,4	24,3

Джерело: розраховано автором за даними [51]

Коефіцієнт співвідношення зовнішніх та внутрішніх фінансових ресурсів ПФУ на початок 2018 р. зріс на 0,34 од. та на 0,28 од. відносно 2014 р. та 2016 р. відповідно. Означена ситуація характеризує збільшення отриманих ПФУ зовнішніх коштів для фінансування операційної діяльності, відбувається втрата фінансової збалансованості фонду, утворюється значний рівень неплатоспроможності структури.

При врахуванні видаткової частини бюджету ПФУ, можемо розрахувати показник співвідношення доходів та видатків, що за аналізований період дорівнював одиниці. Така ситуація в повній мірі пов'язана з обов'язковістю виконання ПФУ покладених на них зобов'язань, зокрема – сплата в повному об'ємі пенсій згідно призначень за нормативно-правовим забезпеченням країни.

Коефіцієнт дефіциту формувался на протязі всього досліджуваного періоду, особливо значним був на початку 2017 р. 85,6%, до початку 2018 р. знизився і склав 56,1%. Загалом в динаміці такий показник є зростаючим, що є негативним та свідчить про незбалансованість бюджету ПФУ.

Негативними факторами, що постійно впливали на формування доходів ПФУ були невиконання запланованого рівня надходжень за страховими внесками й здійснення витрат; неефективність політики управління коштами (зниження/підвищення виплат при незмінності доходів; підвищення/скорочення

доходів при незмінності виплат та ін.); скорочення доходів платників страхових внесків на основі політико-економічної нестабільності в країні; значний показник податкового навантаження при низькій заробітній платі працівників, що зумовлювало відхід «у тінь» значну частину заробітної плати. Бюджет ПФУ є дотаційним починаючи з початку 2017 р. (перевищення порогового рівня співвідношення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів над 60-70%). Існуючий дефіцит впродовж досліджуваного періоду негативно вплинув на фінансовий стан солідарного рівня системи пенсійного забезпечення й свідчить про неспроможність ПФУ виконувати покладені зобов'язання за виплатою пенсій самостійно. Означені тенденції значно пов'язані не лише з демографічною ситуацією країни, але й з невідповідним рівнем розвитку економіки, наявністю в її структурі значного за обсягами тіньового сектору (в середньому 50% ВВП), політико-економічною нестабільністю та воєнними діями на Сході країни.

Субсидування дефіциту бюджету ПФУ є постійним, значним та зростаючим напрямом витрачання коштів Державного бюджету України. Разом з тим 46% всіх пенсійних виплат проводилось за рахунок державних коштів, що не дозволяє ефективно розвиватись країні спрямовуючи державну кошти за соціальними потребами (на фінансування освіти та науки, охорони здоров'я, культури, національної оборони і безпеки країни у воєнний час) та спрямування їх на споживання (виплату соціальних допомог і пенсій). Тобто, окремі бюджетні програми недофінансовані, оскільки тягар пенсійних зобов'язань перекладено на держбюджет.

2.2. Механізм та напрямки використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду

Механізм використання коштів ПФУ цілком пов'язаний з особливостями пенсійного та соціального захисту населення. Наявна система пенсійного захисту (страхування) є частиною соціального забезпечення, а та, в свою чергу, є складовою системи соціального захисту населення й по суті вона є матеріальним забезпеченням

людей, котрі в силу об'єктивних причин не можуть мати доходу для життя. Воно здійснюється державою, за умови, що пенсія зароблена, а також у випадках, коли людина не змогла заробити пенсію. Сам працівник може фінансувати свою пенсію через систему пенсійного страхування у державній (з 01.01.2018 р.) чи недержавній накопичувальній системі, характерні ознаки яких представлені в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Характерні ознаки систем пенсійного страхування в Україні та роль ПФУ в ньому

Показник	Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування		Державного пенсійного страхування	Система недержавного пенсійного страхування
	Солідарна система	Накопичувальна система		
Метод організації фінансових відносин	Страховий	Страховий	Бюджетний	Страховий
Вид виплати	Пенсія за віком	Пенсійні виплати	Пенсія по інвалідності Пенсія у зв'язку з втратою годувальника	Пенсійні виплати
Адміністратор коштів	ПФУ	ПФУ	ПФУ	НПФ Страхові організації Банківські установи
Форма організації фінансових відносин	Єдиний внесок, страхові внески, добровільні внески	Страхові внески	Бюджетні форми. Страхові форми	Пенсійні внески
Джерела формування коштів	Кошти працівників та роботодавців	Кошти працівників	Кошти з солідарної системи. Кошти державного бюджету	Кошти працівників та роботодавців

Джерело: [68, с. 132].

Тобто ПФУ є саме адміністратором розподілу коштів, що надійшли за власними і зовнішніми доходами. Наявна трирівнева пенсійна система гарантує, що при досягненні пенсійного віку вкладникам виплачуватиметься солідарна (першого рівня) пенсія, а також щомісячна додаткова пенсія з Накопичувального пенсійного фонду (другий рівень) і учасників недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень).

Фінансовий механізм функціонування коштів в ПФУ має такі стадії (рис. 2.3):

– процес надходжень грошей до Фонду – роботодавці сплачують єдиний внесок, який розподіляється відповідно до закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. № 3668–VI [3] між фондами соціального страхування;

- процес акумуляції: ПФУ як центральний орган влади, уповноважений державою інститут здійснює розподіл єдиного внеску, розрахунок та призначення пенсій;
- процес розподілу коштів: внески, які надійшли на рахунок ПФУ, виплачуються пенсіонерам у вигляді пенсії у розмірі, передбаченому законом.

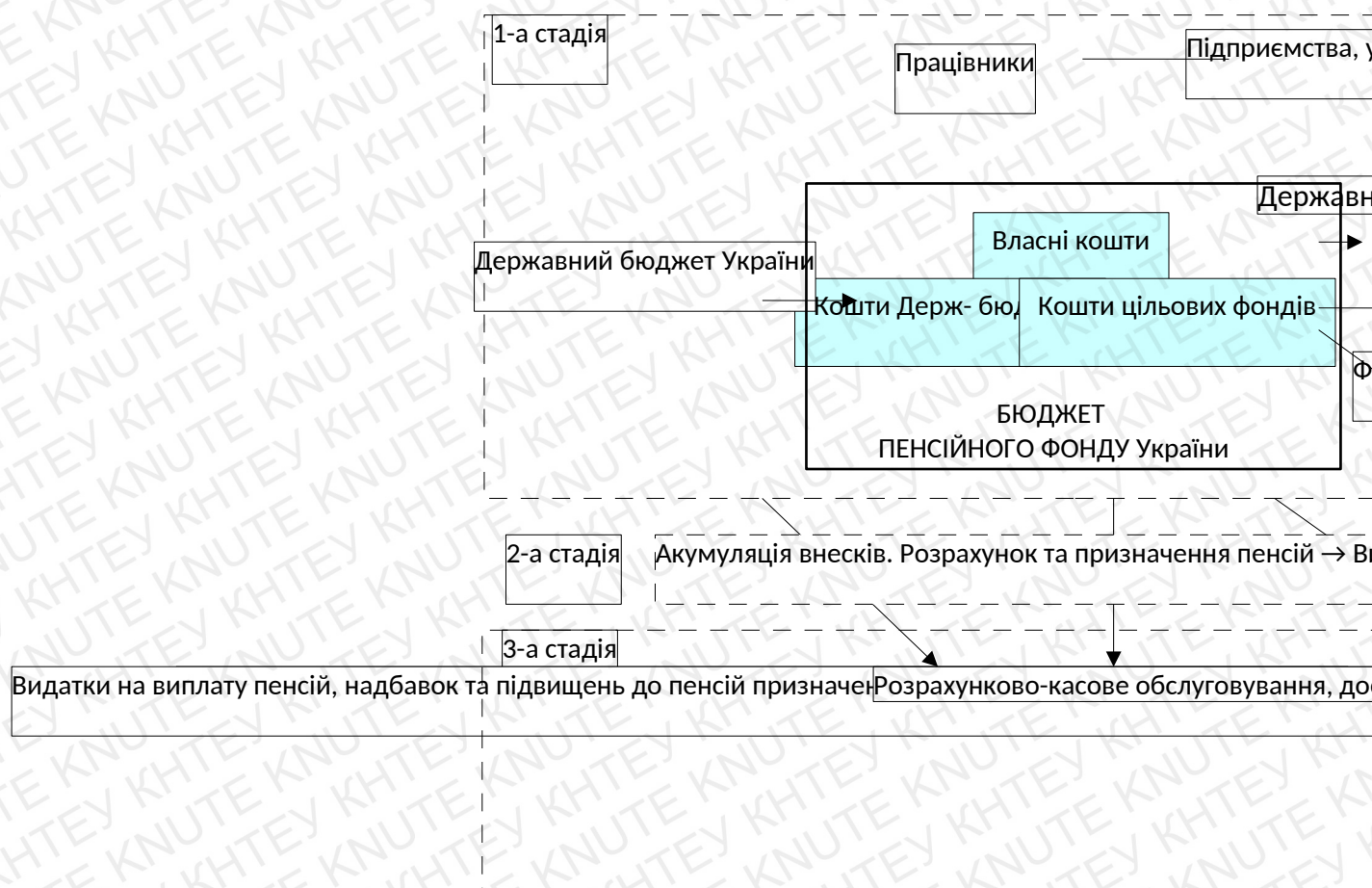

Рис. 2.4. Механізм використання коштів головним адміністратором пенсійної системи - ПФУ за 2017 р.

Видатки спрямовуються на початкові авансування пенсій та інших виплат й подальшу їх сплату з врахуванням надбавок, підвищень до пенсій, програм фінансування.

Саме за допомогою рівноправного співіснування солідарної та накопичувальної систем можливим стане збалансування пенсійного забезпечення громадян. Проблема солідарної системи – зазнає значного впливу демографічної ситуації в країні. Так, На початку 2002-2005 рр. на одного пенсіонера припадало 15-17 працівників, відрахування яких становили близько 3% від їх заробітної плати за місяць. Подібна демографічна ситуація створювала міцну фінансову платформу для

функціонування системи пенсійного забезпечення й виключала брак фінансових ресурсів у державній скарбниці. Однак сьогодні ситуація змінилася кардинально, і колишні 15-17 осіб, зайняті в економіці, утримують вже 13 пенсіонерів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Чисельність зайнятого населення та пенсіонери, що зайняті в економіці України
(дані на 01.01.2005-01.01.2018 рр.)

Початок року	Наявне населення, тис.осіб	Зайняте населення		Кількість пенсіонерів		Кількість пенсіонерів на 1000 зайнятих, осіб	Працюючі пенсіонери, тис.осіб	Середній розмір пенсії на місяць, грн
		тис. осіб.	%	тис. осіб.	%			
2005	47280,8	20680	43,7	14050	29,7	679	1799,1	406,8
2006	46646	20730,4	44,4	13936,8	29,9	672	1698,2	478,4
2007	46372,7	20904,7	45,1	13819	29,8	661	1715,2	776
2008	46143,7	20972,3	45,4	13749,8	29,8	656	1720,6	934,3
2009	45962,9	20191,5	43,9	13721,1	29,9	680	1826,5	1032,6
2010	45778,5	19180,2	41,9	13732,3	30,0	716	1808	1023,4
2011	45542,5	19198,5	42,2	13738	30,2	716	1785	1151,9
2012	45633,6	19231,1	42,1	13820,5	30,3	719	1710,3	1253,3
2013	45553	19261,4	42,3	13639,7	29,9	708	1487,5	1470,7
2014	45426,2	19314,2	42,5	13533,3	29,8	701	1424,8	1526,1
2015	42929,3	18073,3	42,1	12147,2	28,3	672	885,2	1581,5
2016	42760,5	16443,2	38,5	12296,5	28,8	748	701,9	1699,5
2017	42584,5	16276,9	38,2	11956,2	28,1	735	651,5	1828,3
2018	42386,4	16156,4	38,1	11725,4	27,7	726	660,5	2480,5
2018/2016, %	99,1	98,3	-	95,4	-	97,0	94,1	146,0
2018/2014, %	93,3	83,7	-	86,6	-	103,6	46,4	162,5

Джерело: розрахунки автора на основі [26]

На частку пенсіонерів на початок 2018 р. припадало близько 38,1% постійного населення України, 1,6% пенсіонерів працюють. Протягом 2012–2018 рр. відбувалося зменшення постійного населення України, при цьому знижена кількість

зайнятого населення (частка в постійному населенні знижена на 4,4 % у 2018 р. відносно 2014 р. та на 0,4% відносно 2016 р.). Частка пенсіонерів знижена в динаміці від 29,8% до 27,7% на початку 2018 р. Як бачимо, за досліджуваний період значна кількість пенсіонерів продовжувала трудову діяльність після настання пенсійного віку (до 6,2%), та з 2014 р. ця категорія працюючих знижена на 5,9%, на що вплинули зміни законодавства (невигідність працювати при виході на пенсію, збільшення пенсійного віку, значний обсяг тіньової зайнятості тощо).

Кількість пенсіонерів на 1000 працюючих щороку зростає, в 2018 р. відносно 2014 р. відмічено зростання на 3,6%, щороку темп росту пришвидшується. Середній розмір пенсій збільшено відносно 2014 р. на 46%, а відносно 2016 р. – на 62,5%, на що вплинуло підвищення рівня заробітної плати, підвищення рівня пенсій загалом, коригування пенсій на індекс інфляції. Дані щодо розмірів пенсій та чисельності пенсіонерів за видами призначених пенсій наведені у додатку В.

Таким чином, виходячи з необхідності виконання у встановлених законодавством розмірах пенсійних виплат, до бюджету ПФУ просто необхідно залучати додаткові фінансові ресурси, часто такі ресурси залучаються і з державної скарбниці. Дії із збалансування ПФУ урядом пов'язуються і в напрямі коригування пенсійного віку - відтермінування старіння населення, що дещо знижує рівень фінансового навантаження на фонд. Так, з січня 2018 р. пенсійний вік підвищено до 60 років, та для тих осіб, що виходитимуть на пенсію з врахуванням страхового стажу 15-25 років (починаючи з 2018р.) вийдуть на пенсію у 63 р., термін такий подовжено з 2019 р. до 65 р.

Підвищення пенсійного віку має сприяти «утриманню» від виходу на пенсію жінок, які зайняті в галузях, що характеризуються помітним постарінням робочої сили (освіта, охорона здоров'я, наукові дослідження та розробки) та відчувають дефіцит працівників середнього віку, які поєднують в собі наявність значного досвіду роботи і високу продуктивність праці. За умови інтенсивного відходу від професійної діяльності досвідчених кадрів в таких галузях порушується нормальний процес зміни поколінь професіоналів, і звужуються можливості для набуття практичного досвіду молодими співробітниками.

Особливої актуальності ця проблема набуде в 30-х–40-х рр. поточного століття, коли в країні будуть спостерігатися найнижчі рівні заміщення працездатного контингенту. Потрібно зазначити, що приведення пенсійного віку до сучасних економічних і демографічних реалій було наслідком його підвищення в багатьох країнах. При цьому в усіх без винятку розвинутих країнах подовження трудового життя відбувалось у межах реалізації концепції «активного старіння», яке визначається як «процес оптимізації можливостей для збереження здоров'я, участі у громадському житті і захищеності з метою підвищення якості життя зі збільшенням віку».

В результаті такої демографічної ситуації протягом 2008-2018 рр. ПФУ і відчув гострий брак фінансових ресурсів, що проявилось в значних обсягах бюджетного дефіциту. Навантаження на Державний бюджет з боку пенсійної системи збільшується ще й діючим механізмом покриття дефіциту Пенсійного фонду.

Насамперед зауважимо, що механізм використання фінансових ресурсів ПФУ цілком залежить від основних макропоказників економічного й соціального розвитку нашої країни (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Основні макропоказники економічного й соціального розвитку України,
враховані в ПФУ

№ з/п	Показник	Період станом на 01.01.					2018 р. до 2014 р.		2018 р. до 2016 р.	
		2014	2015	2016	2017	2018	+/-	%	+/-	%
1.	Населення, млн. осіб	45,4	42,9	42,8	42,6	42,4	-3,0	93,4	-0,4	99,1
2.	Кількість пенсіонерів, млн. осіб	13,5	12,1	12,2	12,0	11,7	-1,8	86,7	-0,5	95,9
3.	Пенсіонерів, % від населення	29,7	28,2	28,5	28,2	27,6	-2,1	-	-0,9	-
4.	Пенсійні виплати, % ВВП	17,5	17,6	14,6	9,8	9,1	-8,4	-	-5,4	-
5.	Мінімальна пенсія, грн.	894,0	949,0	949,0	1074,0	1452,0	558,0	162,4	503,0	153,0
6.	Середня пенсія, грн.	1470,7	1526,1	1581,5	1828,3	2480,5	1009,8	168,7	899,0	156,8
7.	Середня заробітна плата для призначення пенсій, грн.	2979,5	3149,5	3661,4	4482,4	5378,0	2398,5	180,5	1716,6	146,9
8.	Співвідношення між мінімальною і середньою пенсіями, %	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,0	-	0,0	-
9.	Дефіцит бюджету	61,5	61,1	63,1	142,6	133,5	72,0	217,1	70,4	211,7

	ДФУ, млрд.грн									
10.	ДФУ, млрд. грн.	252,8	245,2	266,5	255,2	293,2	40,5	116,0	26,7	110,0
11.	Співвідношення між мінімальною пенсією і середньою заробітною платою, %	30,0	30,1	25,9	24,0	38,6	-3,0	-	1,1	-
12.	Коефіцієнт заміщення, %	49,4	48,5	43,2	40,8	65,9	16,5	-	22,7	-

Джерело: розраховано автором за даними [51]

Відповідно даних табл. маємо скорочення чисельності населення, кількості пенсіонерів за 2014-2018 рр. Рівень пенсійних виплат у ВВП також значно знижено на 8,4% відносно 2014 р. та на 5,4% відносно 2016 р. Співвідношення між мінімальною і середньою пенсіями тримається на рівня показника 38,6%, зростає щорічно, що визначає закріплення пенсійних виплат відносно отримуваної мінімальної заробітної плати. Існуючий дефіцит ДФУ є щорічно зростаючим з початку 2018 р. в 2,2 рази відносно 2014 р. та в 2,1 рази відносно 2016 р.

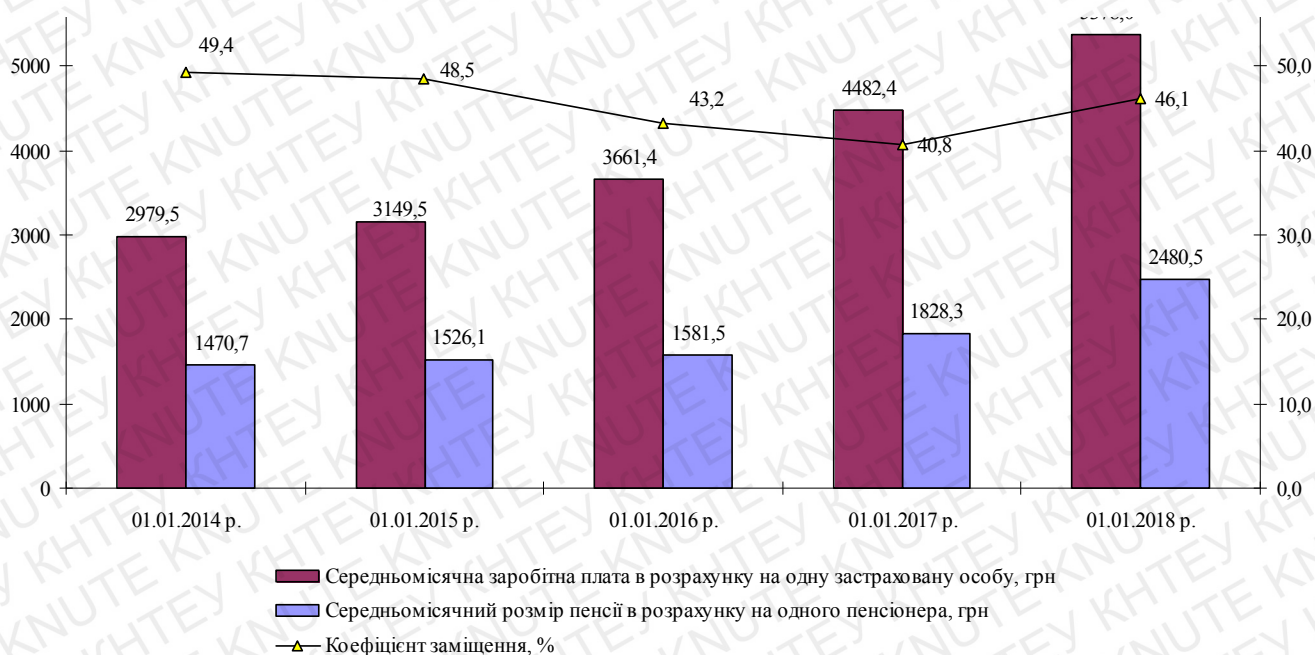

Рис.2.5. Динаміка середньомісячного розміру пенсій й середньомісячної заробітної плати на 01.01.2014-01.01.2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [51]

Позитивним стало зростання показника співвідношення між мінімальною пенсією і середньою заробітною платою особливо відносно 2016 р. на 2,9%. Коефіцієнт заміщення має позитивну динаміку до зростання в результаті швидшого темпу росту середньої заробітної плати та відносно меншого темпу зростання середньої пенсійної виплати в 2018 р. відносно 2014р. на 16,5% та 2016 р. на 22,7%

Тобто маємо ситуацію з поліпшення в частині зростання рівня пенсійних виплат. Однак, навантаження на функціонування пенсійного фонду за видатками продовжує збільшуватись. Основні показники використання фінансових ресурсів ПФУ подано в табл. (додаток Б, табл. Б.2).

Відповідно ст. 73 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» використання коштів Пенсійного фонду виконується за напрямками: виплату пенсій, передбачених цим Законом; надання соціальних послуг, передбачених цим Законом; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду; оплату послуг з виплати та доставки пенсій; формування резерву коштів Пенсійного фонду [5]. Важливим запобіжним заходом в даному аспекті є чітка заборона використання коштів ПФУ на цілі, не передбачені означеним Законом.

В динаміці з 01.01.2018 р. видатки ПФУ збільшено на 41,1 млрд.грн. або на 16,4% відносно аналогічного показника 2014 р. та на 25,8 млрд.грн або на 9,7% відносно 2016 р. Таке збільшення пов'язане із зростання видатків на пенсійні виплати пенсіонерам згідно призначень на 14,1% відносно 2014 р. та на 7% відносно 2016 р.; зростання рівня адмінвитрати на 46,2% та на 57% відносно 2014 р. та 2016 р. відповідно. В структурі видатків найбільшу частку займають пенсійне забезпечення осіб відповідно до ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – в 2018 р. 74,8%, що на 1,8 п.с. менше 2014 р. та на 2,2 п.с. відносно 2016 р.; пенсійне забезпечення за додатковими державними програмами (дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, тощо) – 22,2%, збільшення в структурі на 1,3 п.с. та на 1,5 п.с. відносно 2014 р. та 2016 р. відповідно (рис. 2.6).

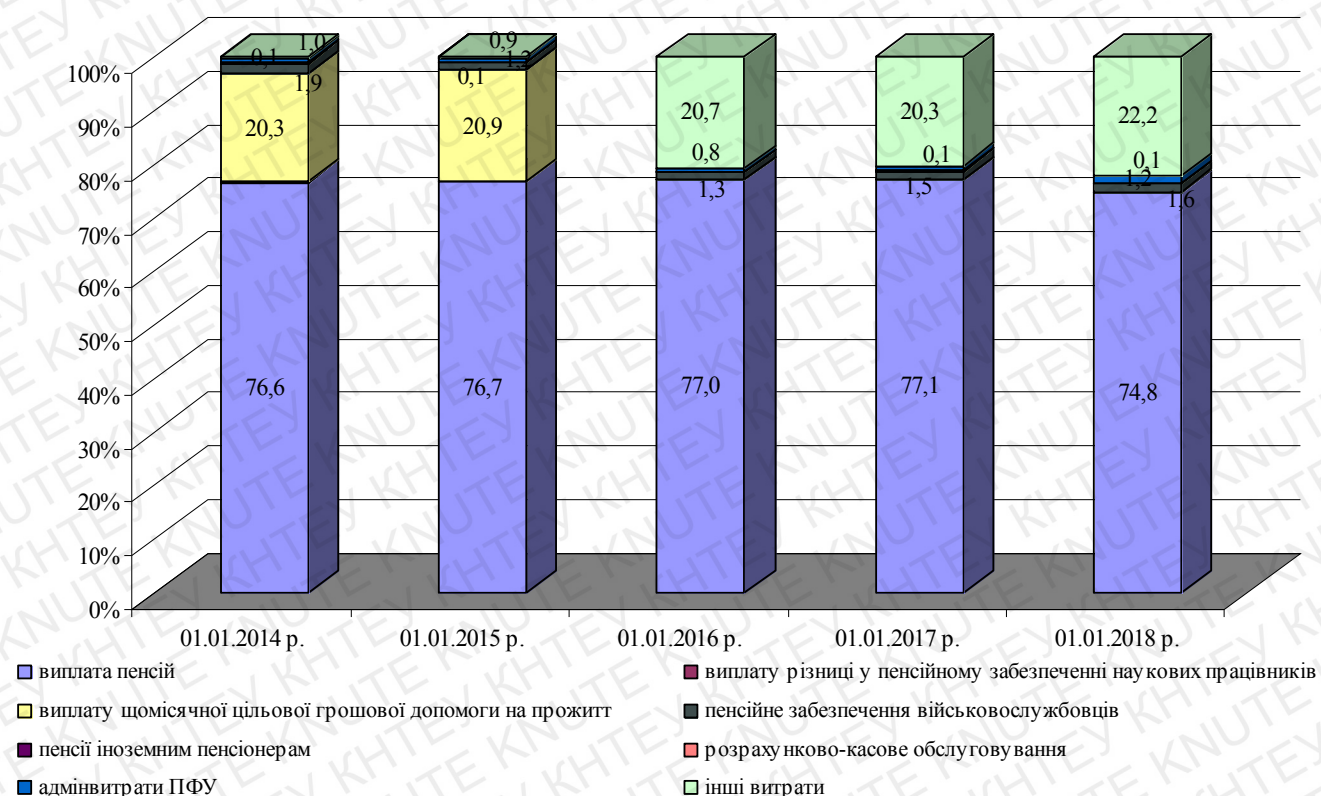

Рис.2.6. Структура видатків ПФУ за виплатами, %

Джерело: побудовано автором за даними [51]

На економне та раціональне використання коштів на початок 2018 р. позитивно вплинуло зростання обсягу пенсійних виплат через поточні рахунки в банківських установах, що дозволило значно скоротити витрати на доставку пенсій.

Кожна стаття видаткової частини бюджету ПФУ фінансується з відповідного джерела, передбаченого бюджетом. Аналогічно до дохідної частини бюджету видаткова частина також містить три основних напрямки фінансування: зараховані власні кошти, кошти Держбюджету та інших фондів соціального страхування (рис.). Так, за власні кошти ПФУ профінансовано 77,7% станом на 01.01.2018 р., що менше аналогічного показника 2014 р. на 1,89 пункти, та характеризує поступове зростання джерел зовнішнього фінансування ПФУ.

01.01.2014 р.

01.01.2018 р.

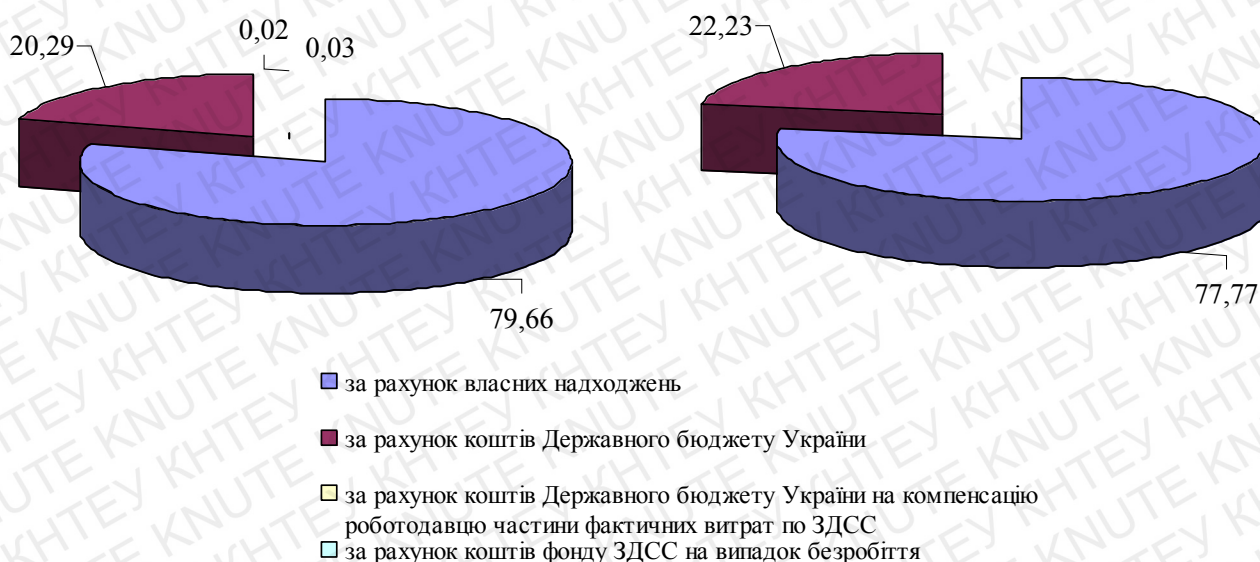

Рис.2.7. Структура видатків ПФУ за джерелами покриття, %

Джерело: побудовано автором за даними [51]

Простежується поступове щорічне зростання видатків, як за рахунок власних надходжень, так і за рахунок коштів державного бюджету України. А за коштами в Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття і Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань відбувається постійне їх зниження.

Результати проведеного порівняльного аналізу динаміки видатків бюджету ПФУ засвідчують стійку негативну тенденцію до зростання їх обсягів (незначне зменшення порівняно з попереднім періодом спостерігалось у 2014 і 2016 рр.), що пояснюється намаганням держави покращити матеріальний стан пенсіонерів, перманентними інфляційними процесами, підвищенням рівня прожиткового мінімуму, появою новопризначених виплат і збільшенням середньої заробітної плати. Однак це сприяло лише частковій нормалізації кризової ситуації у вітчизняній пенсійній системі. Вже з початку 2018 р. у зв'язку із зростанням розміру пенсій на 35,4%, видатки на пенсійне забезпечення зросли на 11,9%, або на 22,7 млрд. грн. відносно початку 2017 р., встановивши найбільше значення за досліджуваний період.

Аналізуючи дані останніх п'яти років, можна констатувати стрімке зростання дефіциту коштів ПФУ впродовж 2014–2018 років. Щорічно дефіцит не може повністю покритись за рахунок державного бюджету України. Тобто теоретично

бюджетні трансфери, що могли спрямовуватися на фінансування проведення реформ у країні, виділяються на фінансування діяльності Пенсійного фонду. Такі розміри щорічного дефіциту є доказом необхідності впровадження екстрених заходів щодо підвищення ефективності діяльності ПФУ.

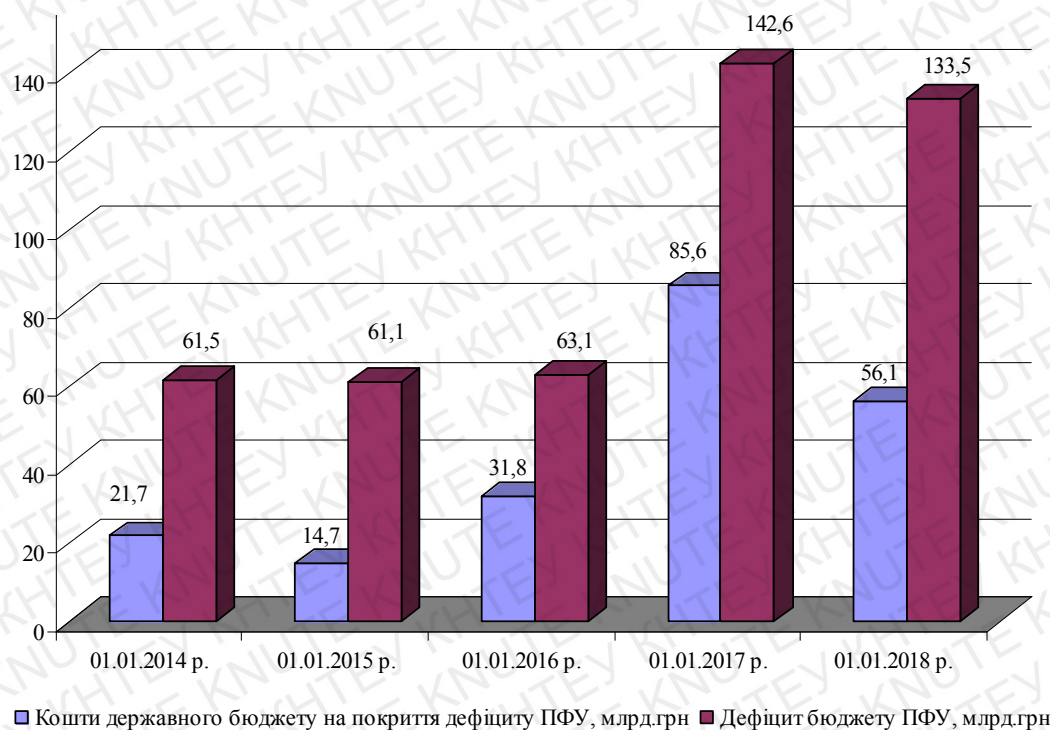

Рис. 2.8. Динаміка дефіциту бюджету ПФУ та суми коштів державного бюджету на його покриття, млрд. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [51]

Діяльність Пенсійного фонду України створює дисбаланс фінансової системи країни через списання значних сум коштів, які він щорічно отримує з казначейських рахунків для покриття дефіциту бюджету. Потребує вирішення проблема бюджетної залежності діяльності ПФУ, розв'язок якої полягає у збільшенні власних надходжень відомства. Однак збільшити надходження можна не лише за рахунок практичної реалізації задекларованої пенсійної реформи через збільшення пенсійного віку, широкого розповсюдження добровільного страхування, активізації діяльності недержавних пенсійних фондів та ін., а й вирішувати питання щодо збільшення фонду оплати праці, з якого стягуються страхові внески за рахунок детінізації доходів фізичних осіб – платників внесків через легалізацію заробітних плат «в конвертах». Підвищення рівня мінімальної заробітної плати та встановлення лімітів для кількості працівників на підприємстві, які працюють не на

повну ставку, також сприятиме розв'язанню проблеми надходжень страхових внесків.

Задля скорочення боргу платників страхових внесків вбачається за необхідне зменшення ставки Єдиного соціального внеску. Такий захід сприятиме як заохоченню роботодавців до сплати страхового внеску та уникнення штрафних санкцій, так й детінізації заробітної плати. Результатом чого стане скорочення заборгованості перед Пенсійним фондом зі сплати страхових внесків, відповідно збільшення власних надходжень та скорочення дефіциту відомства.

Дослідження складу, структури та динаміки витрат ПФУ дає підстави зробити такі висновки. На сьогодні дохідну частину бюджету ПФУ формують власні кошти, кошти інших фондів соціального страхування і кошти з Державного бюджету України. Відповідно до вітчизняного пенсійного законодавства дефіцит Пенсійного фонду України покривається за рахунок коштів Державного бюджету України. Як показав вище проведений аналіз, ця сума фінансових ресурсів є достатньо відчутною для нього. Відволікання коштів із державного бюджету у сферу пенсійного забезпечення ставить під загрозу фінансування в повному обсязі інших бюджетних статей. Тому дана проблема є актуальною для всього українського суспільства і її необхідно розв'язувати спільно.

Виплати та витрати фонду останні п'ять років є небалансованими, тобто ПФУ допускає від'ємного сальдо платежів і залучає на покриття дефіциту зовнішні джерела, зокрема кошти казначейського рахунку, при безвідсотковому нарахуванні відсотків. Найбільша частка всіх виплат припадає на пенсійне забезпечення осіб, пенсія яким призначена згідно із Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Однак частка цих платежів за останні роки знижується з 76,6 до 74,8%, при цьому ПФУ мав різке збільшення цих платежів в абсолютному значенні з майже 186,9 млрд. грн. до 213,3 млрд. грн, отже, на 7% за п'ять років, що в більшій мірі пов'язано знизенню кількості пенсіонерів на 4,1%.

На основі проведеного аналізу, можна відзначити, що пенсійна система в даний час є фінансово незбалансованою, як і бюджет ПФУ, а значить, такий фонд самостійно не в змозі забезпечити довгострокову фінансову стійкість в

майбутньому. Тому пенсійна система України потребує вдосконалення, щоб в подальшому в його бюджеті утворювався не дефіцит, а профіцит грошових коштів. Для здійснення модернізації пенсійної системи необхідно оптимізувати і раціоналізувати норми і умови пенсійного забезпечення, збільшити взаємодію ПФУ з суб'єктами-платниками внесків для збільшення ефективності адміністрування страхових внесків, формувати пенсійну культуру у молодого покоління, а також необхідно чітко визначити коло осіб, які потребують гарантії пенсійного забезпечення, з метою зниження економічного навантаження на працездатне населення.

Потреба в активізації реформування пенсійної системи в Україні стає одним із найпріоритетніших завдань у країні, на виконання якого повинні бути направлені зусилля як держави, роботодавців, так і самих громадян. Першочерговим кроком в його реалізації має стати формування загальної стратегії розвитку системи пенсійного страхування. Наразі діюча в Україні система пенсійного забезпечення не може задовольнити в повному обсязі потреби пенсіонерів. Однією з пріоритетних завдань є пенсійна реформа, яка передбачає введення трирівневої системи пенсійного забезпечення: солідарної рівня, накопичувального та недержавного пенсійного страхування (активізація з січня 2019 р. накопичувальної системи).

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

3.1. Шляхи удосконалення функціонування Пенсійного фонду України

Реалії сьогодення свідчать, що солідарна пенсійна система самостійно вже не може адекватно протистояти соціально-економічним та демографічним тенденціям. Так, динаміка кількості пенсіонерів хоча і знижується в 2016 р. чисельність зайнятого населення, яке наповнює бюджет сплатою єдиного соціального внеску – теж знижується. На 10 пенсіонерів припадають податкові відрахування з 13 працівників. В динаміці даний показник прогнозується значно погіршується (рис. 3.1).

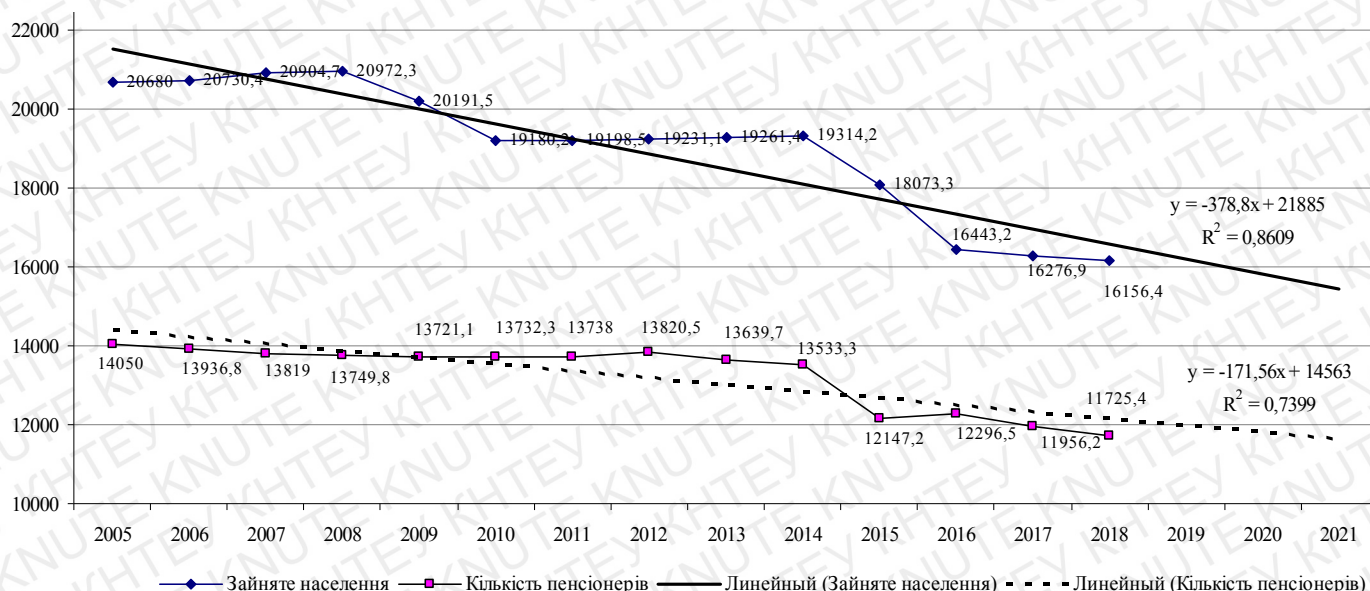

Рис. 3.1. Динаміка кількості пенсіонерів та платників внесків (прогноз на 2019-2021 рр.), тис. осіб

Джерело: побудовано автором

За прогнозом на кінець 2021 р. чисельність зайнятого населення встановиться на позначці 15445,4 тис.осіб, з чисельністю пенсійного населення 11474,9 тис.осіб. Подальші перспективи теж є спадаючими. За рахунок демографічного спаду, формується значний рівень навантаження на платників соціальних внесків (рис. 2.4).

Так, показник навантаження на платників соціальних внесків визначено в 2018 р. в розмірі 72,6%, та відповідно при незмінній системі пенсійного страхування за

прогнозами має зрости до 82,7% в 2040 р., й до 90,3% в 2050 р.

Поточна тенденція співвідношення середньої пенсії та заробітної плати у 2011-2018 рр. коливалась в межах 38–45%, а у 2050 р. – прогнозується лише на рівні 28%.

Причиною такої ситуації є постійне зростання дефіциту бюджетів цільових фондів соціального страхування, що насамперед є наслідком впливу «старіння населення», тінізації ринку праці, низького рівня доходів громадян тощо.

Довгий період система Пенсійного фонду розвивалась занадто повільно та рухалась застарілим шляхом [59, с. 192]. Назріла необхідність визначення стратегічного бачення основних напрямів технологічного, організаційного та інфраструктурного розвитку ПФУ, що, в першу чергу, дозволить модернізувати й забезпечити його ефективний та високотехнологічний розвиток, забезпечити кардинальне підвищення якості та оперативності обслуговування громадян. Відповідно з вересня 2016 р. Кабінет Міністрів України схвалено Стратегію модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року.

Метою Стратегії стало забезпечення у Пенсійному фонді європейських стандартів функціонування та надання послуг, зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості діяльності, оптимізації рівня адміністративних видатків. Також документ вказує на чіткість дій з підвищення ефективності роботи Фонду за кожним з функціональних напрямів. Зокрема, це стосується якості обслуговування громадян, вдосконалення управління фінансовими ресурсами Фонду, впровадження сучасних інформаційних технологій, скорочення адміністративних видатків, підвищення прозорості та відкритості у роботі органів ПФУ.

Запропонована стратегія передбачає чіткий перелік індикаторів, які визначають конкретні результати її реалізації, що вважаємо варто доповнити елементами актуарної моделі розвитку. Так, за актуарною моделлю варто виконати прогноз показників розвитку пенсійної системи України (доходи, витрати, дефіцит, ймовірність настання страхових ризиків (збільшення кількості пенсіонерів чи його зменшення й ін.) з врахуванням декількох варіантах сценарних умов. Прогноз фінансів Пенсійного фонду України, виходячи з тенденцій розвитку економіки

країни, варто скласти за трьома сценаріями: оптимістичний, звичайний, песимістичний.

Таблиця 3.1

АктUARна модель прогнозу доходів ПФУ до 2021 р.

№ з/п	Показники	Сценарії розвитку		
		Песимістичний	Звичайний	Оптимістичний
1.	ВВП, млрд. грн.	4226,0	4617,9	7455,7
2.	Доходи ПФУ, млн.грн	306984,9	337409,8	443285,3
3.	Витрати ПФУ, млн.грн	307111,7	337503,3	443275,0
4.	Дефіцит ПФУ, млн.грн	126,8	93,4	-10,3
5.	Власні доходи ПФУ від інвестиційної діяльності, млн.грн	0,0	0,0	24,1
6.	Чисельність платників єдиного внеску, тис.осіб	15136,5	15445,4	16217,7
7.	Чисельність пенсіонерів, тис.осіб	11245,4	11474,9	11589,7
8.	Чисельність зайнятих в економіці, що припадає на 1 пенсіонера, осіб	1,3	1,3	1,4
9.	Темп росту середньої заробітної плати, %	115,4	118,3	135,0
10.	Темп росту пенсійних виплат, %	107,4	115,4	135,7
11.	Коефіцієнт заміщення, %	37,2	42,8	46,8

Джерело: розроблено автором

Відповідно до високим варіантом прогнозу доходи бюджету ПФУ до 2021 р. виростуть до 7455,7 млрд.грн., за низьким варіантом прогнозу доходи збільшаться до 4226,0 млрд.грн. На зростання доходів бюджету вплинуть як інфляційні процеси в країні, так і реальне зростання заробітної плати, яка є базою для нарахування страхових внесків, поліпшення інвестиційного аспекту діяльності ПФУ; зростання рівня платників єдиного внеску, активізації всіх рівнів пенсійної системи. Невисокі темпи зростання доходів бюджету ПФУ за низьким сценарієм зумовлені закладеними в даному сценарії гіпотезами про істотне скорочення чисельності зайнятого населення. Прогнозується загальне зростання доходів ПФУ протягом досліджуваного періоду від 3 до 20% за різними сценаріями.

Важливим в оптимістичному сценарії стане зростання рівня довіри населення до ПФУ та до територіальних органів на 100% (звичайний прогноз 80% та песимістичний – 50%). .

Спрогнозовані суми витрат ПФУ на 2021 р. і розмір їх дефіциту показують, що особливо високими темпами зростають витрати за оптимістичним сценарієм, які до 2021 р повинні досягти 443275,0 млн.грн. Це пов'язано із застосуванням нового

методу розрахунку пенсії, що базується не тільки на індексації розміру пенсії з урахуванням інфляції, а й враховує сплачені за кожну застраховану особу страхові внески. В умовах оптимістичного сценарію передбачалися високі темпи зростання ВВП країни і значне зростання розміру оплати праці, що є базою для обчислення обов'язкових платежів в ПФУ.

Крім того, на прогнозоване зростання видаткової частини бюджету ПФУ вплинуло те, що з 2019 р почнеться формування пенсіонерам накопичувальної частини пенсії, розмір якої буде збільшуватися рік від року. За двома сценаріями планується дефіцит бюджету ПФУ: максимальний розмір до 2021 р буде досягнуто за низьким сценарієм – 126,8 млн.грн. або 0,03% всіх витрат. Дефіцит як і раніше необхідно буде покривати за рахунок находжень держбюджету. Повністю подолати проблему фінансової залежності ПФУ від державного бюджету не передбачається можливим за такий короткий період (можливе поліпшення за рахунок регресивного формування ставки страхових внесків (в залежності від розміру заробітної плати її варіювання від 5 до 20%) та формування доходів від інвестиційної діяльності).

Розмір середньомісячної пенсії буде щорічно збільшуватися, і до 2021 р він за різними сценаріями досягне від 3072 грн до 6194 грн. Зростання розміру трудової пенсії буде випереджати рівень інфляції в країні, що дозволить забезпечувати щорічне реальне зростання розміру пенсії. За всіма трьома сценаріями розмір пенсії суттєво перевищить величину прожиткового мінімуму, якщо не буде переглянута методика його розрахунку. Однак незважаючи на таке зростання, не вдасться вирішити проблему низького рівня заміщення трудової пенсією втраченого заробітку (співвідношення пенсії із середньою заробітною платою). Значення даного показника буде неухильно знижуватися під впливом чинників, які негативно впливали на вітчизняну пенсійну систему протягом останніх років.

Складений прогноз розвитку пенсійної системи України в період до 2021 р ілюструє негативні тенденції в сфері пенсійного захисту населення України. Перші два сценарії є глибоко дотаційними. За 3-м сценарієм величина профіту прогнозується відносно невелика (103 млн.грн до 2021 р), проте в умовах його реалізації коефіцієнт заміщення пенсією заробітку буде відповідати розміру,

рекомендованого євростандартами – 46,8% (не менше 40%). Разом з тим, в цих умовах простежується необхідність подальшого реформування пенсійної системи України з метою приведення її фінансового процесу у відповідності зі сформованими в країні соціально-економічними умовами.

Значний потенціал в розвитку оптимістичного сценарію вбачаємо на основі різноманітних інвестиційних стратегій пенсійного фонду:

- вкладення коштів в акції з низькою вартістю (зниження ризику інвестування) (досвід Бразилії, Норвегії) [54];
- диверсифікація інвестиційних портфелів (Голландія) [45];
- інвестування активів на внутрішньому ринку в акції, облігації та нерухомість для активізації внутрішніх ринків (Мексика);
- можливості зняття коштів вкладникам з накопичувальних рахунків для задоволення невідкладних фінансових потреб (Шрі-Ланка, Ісландія) [45];
- активізація етичного інвестування, посилюючи інформаційну взаємодію зі своїми учасниками (США, Канада, Японія);
- підсилення контролю за інформаційною взаємодією фонду зі своїми учасниками, що може включати, зокрема, заходи щодо збільшення прозорості діяльності, чіткого інформування учасників про ризики і винагороди і т. д.
- активізація взаємозв'язку діяльності пенсійного фонду з страховими компаніями, можливості перестрахування фінансових ризиків на міжнародному рівні;
- активна розробка й активізація планів з диверсифікації, що передбачають інвестування більш безпечні, хоча і менше дохідні цінні папери.

На фоні помірного збільшення загальносвітового показника вартості пенсійних активів за останні роки результати досліджень ринку пенсійного забезпечення висхідних країн говорять самі за себе: акумулюючи значні ресурси, вони зростають випереджувальними темпами (Бразилія, Чилі, Мексика та Польща). Найвищі темпи зростання за п'ять років зафіксовано в Китаї, Туреччині та Перу.

Особливу увагу, на наш погляд, заслуговують наступні заходи: розвиток інвестиційного механізму Пенсійного фонду України, недержавного додаткового

пенсійного страхування; розробка механізму, який дозволить інвестувати пенсійні накопичення, а також надання додаткових компенсаційних виплат на професійне пенсійне страхування працівникам, які зайняті в особливих умовах праці і досягли загальностановленого пенсійного віку. Реалізація зазначених пропозицій дозволить підвищити ефективність професійного пенсійного страхування.

Важливим напрямом підвищення ефективності управління коштами ПФУ на нашу думку, може бути впровадження інструментів бюджетної реформи в діяльність фонду, які фактично не використовуються в практиці. Впровадження таких інструментів, як моніторинг якості фінансового менеджменту, програмно-цільове бюджетування, оцінка результативності бюджетних витрат, а також регламентація діяльності дозволить підвищити ефективність використання бюджетних коштів, в тому числі, з розділу «Загальнодержавні питання».

3.2. Підвищення ефективності функціонування Пенсійного фонду у фінансовій системі України

Сучасний механізм пенсійного страхування не відповідає поточним загальноринковим перетворенням. Активовано відповідні реформаційні заходи – починаючи з підвищення пенсійного віку, підвищення заробітної плати й пенсій, нарахування пенсій, зміни податкової політики, тощо.

Нині система збирання, обробки та ведення інформації Пенсійного фонду України складається із таких інформаційно-технологічних підсистем:

- автоматизованої системи персоніфікованого обліку внесків (СПОВ);
- автоматизованої системи обробки пенсійної документації на базі комп'ютерних технологій (АСОПД);
- системи призначення та виплати пенсій деяким категоріям громадян;
- автоматизованої системи обліку сплати страхових внесків і центрального сховища обліку сплати страхових внесків.

Розроблена і впроваджена Пенсійним фондом України інформаційна система персоніфікованого обліку відомостей щодо застрахованих осіб займає ключове

місце у багатовекторній системі заходів для покращення соціального страхування у державі.

Активовано систему обслуговування за принципом «єдиного вікна» у фронт-офісах на рівні територіальних громад з подальшою обробкою пенсійної документації, наданні інформаційних послуг; забезпечено функціонування електронних пенсійних справ і системи централізованого перерахунку й виплати пенсій на цій основі; завершується формування реєстру електронних пенсійних справ; створюються умови доступу громадян до сервісів дистанційного обслуговування, тощо.

Така система дозволить пенсіонерам:

- відслідковувати всі відрахування в ПФ роботодавцями;
- бачити врахований трудовий стаж;
- отримати розрахунок майбутньої пенсії;
- оформити пенсію в найближчому відділенні ПФ або Центрі надання адмінпослуг, незалежно від місця знаходження або реєстрації;
- одержувати необхідні довідки та інші документи без відвідування відділень ПФ.

Важливо відзначити, що головною метою розробки нової системи є не просто створення централізованої системи з використанням сучасних інформаційних технологій (хоча це важливо). Нова система - це новий підхід до автоматизації технологічних процесів, здійснюваних в ПФУ при призначенні і виплаті пенсій.

Система буде базуватися на таких основних принципах:

- Ухвалення рішення про право на призначення / перерахунок пенсійних виплат має здійснюватися не фахівцем з призначення пенсій, а системою відповідно до розроблених в ній алгоритмів на основі діючих нормативно-законодавчих актів і первинних документів, наданих пенсіонером. Неприпустимо, щоб фахівець встановлював право на ту чи іншу пенсійну виплату. Він повинен тільки ввести первинні дані, а система здійснить їх контроль і визначить наявність права на основі введених даних. Це стосується не тільки права на призначення пенсії, а й права на встановлення надбавок, підвищень, доплат і т.п.

- Максимальна автоматизація відповідальної роботи введення фахівцем даних з первинних документів за допомогою розроблених алгоритмів контролю як інтерфейсних, так і технологічних.

- Жорсткий технологічний контроль розробляються таким чином, щоб не допустити пенсійних переоплат, дублювання призначення пенсійних виплат і будь-яких інших зловживань.

- Зменшення навантаження на фахівців ПФУ за рахунок максимальної автоматизації процесів, здійснюваних ними. Кожен етап розробки системи починався з глибокого аналізу проблем, з якими стикаються фахівці ПФУ в повсякденній роботі, з метою врахувати навіть дрібні незручності, які можуть привести до помилок.

Очікується, що впровадження нової централізованої системи матиме суттєвий економічний і соціальний ефект в масштабах всієї держави. Прогнозується зменшення загальної суми пенсійних коштів за рахунок усунення переоплат, подвійних нарахувань, помилок, зловживань і т.п. А це значить - зниження навантаження на бюджет Пенсійного фонду.

На сьогоднішній день програмне забезпечення централізованої системи призначення і виплат пенсій в значній мірі вже розроблено, проведено відповідні регіональні пілотні впровадження. Попереду - найбільш відповідальний етап: запуск системи в експлуатацію в масштабах всієї України.

Принципи реалізації автоматизованого прийняття рішень про право на пенсійні призначення і розміри пенсійних виплат. Головна мета - зробити роботу фахівця з пенсійного забезпечення сервісного режиму, як операціоніста в банку. Приймати рішення про право і розрахувати розмір пенсії - це завдання комп'ютерного алгоритму.

Ведення бази даних електронних пенсійних справ. Система буде надавати можливість ведення електронного архіву первинних документів. У перспективі - ведення повного пакета електронних пенсійних справ з подальшим відмовою від зберігання їх в паперовому вигляді.

Інтерактивні послуги пенсіонерам. Крім формування пакету стандартних

документів про дані призначення / перерахунку пенсії, в системі планується постійне розширення послуг інтерактивних послуг пенсіонерам. Зокрема, можливість отримання ними виписок про розмір нарахованої пенсії, повідомлень про підвищення пенсійних виплат. Інформація може надаватися різними каналами, в тому числі по електронній пошті, через короткі повідомлення на мобільний телефон.

Зважаючи на досить високі абсолютні показники витрат, зауважимо що Державний пенсійний фонд України має лінійно-функціональну організаційну структуру управління за територіальною ознакою. Виходячи з цього, в середньому на одне регіональне управління Пенсійного фонду (обласне управління) припадає 79,6 млн. грн витрат на управління.

Для оцінки ефективності управління ПФУ пропонується запровадити показники, які б показували, скільки необхідно коштів для обслуговування роботи Пенсійного фонду:

$$КУ = АУВ / Об, \quad (3.1)$$

де КУ – коефіцієнт управління; Об – обіг по Пенсійному фонду (дохід або витрати); АУВ – адміністративно-управлінські витрати.

Показник відображає який обсяг коштів обслуговує 1 грн витрат на управління Пенсійного фонду.

Інший показник характеризує рівень інформаційних технологій Фонду:

$$КІЗ = ВІТ / Об, \quad (3.2)$$

де КІЗ – коефіцієнт інформаційного забезпечення; ВІТ – витрати на інформаційні технології.

Наступний показник безпосередньо прив'язаний до кількості пенсіонерів, що обслуговує Пенсійний Фонд:

$$КО = АУВ / КП, \quad (3.3)$$

де КО – коефіцієнт обслуговування; КП – кількість пенсіонерів, що отримують соціальні платежі.

Розрахункові значення для ПФУ виглядають таким чином (табл. 3.2). Наведені розрахунки (коефіцієнт управління) свідчать про певну стабільність у частці

адміністративно-управлінських витрат та поступове збільшення обігу на 1 грн (умовну) витрат на управління Пенсійного фонду.

Таблиця 3.2

Розрахунки показників ефективності управління ПФУ (дані на початок року)

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2014 р. , +/-	2018 р. до 2016 р. , +/-
Доходи ПФУ, млн.грн	252755, 0	245245, 5	266535, 6	255168, 9	293239, 9	40484, 9	26704, 3
Адміністративно-управлінські витрати ПФУ, млн.грн	2408,8	2164,0	2243,5	2397,6	3522,3	1113,5	1278,8
Витрати на інформаційні технології ПФУ, млн.грн	233,7	220,6	5501,2	5648,8	7127,1	6893,4	1625,9
Кількість пенсіонерів, що отримують соціальні платежі, тис. осіб	13500	12100	12200	12000	11700	-1800	-500
Коефіцієнт управління, %	1,0	0,9	0,8	0,9	1,2	0,2	0,4
Коефіцієнт інформаційного забезпечення, %	0,1	0,1	2,1	2,2	2,4	2,3	0,4
Коефіцієнт обслуговування, грн./особу	178,4	178,8	183,9	199,8	301,1	122,6	117,2

Джерело: розраховано автором за даними [51]

Коефіцієнт інформаційного забезпечення знижується в динаміці, що пов'язано насамперед з особливостями дозування коштів на інформаційне забезпечення системи. Коефіцієнт обслуговування збільшено в динаміці на 122,6 грн/особу, що пов'язано із зниженням кількості пенсіонерів при збільшенні розміру адмінвитрат (зростання заробітної плати спеціалістам).

Таким чином, сьогодні перед Пенсійним фондом України стоять нові, перспективні завдання. Крім тих, що мають стратегічний характер, – впровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування або запровадження єдиного соціального внеску, є ціла низка тактичних завдань, спрямованих насамперед на покращення якості обслуговування громадян та якості самої роботи Фонду. Безумовно, найважливішим завданням є забезпечення взаємодії в єдиному інформаційному просторі, який дозволяє поєднати дані різних систем. При цьому необхідно виключити ризики несанкціонованого та неконтрольованого втручання у бази даних. Але це стосується внутрішнього використання інформаційних ресурсів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Важливе значення пенсійний фонд набув через відокремлення грошових коштів із загальноприйнятих фінансових потоків для захисту і реалізації особливих інтересів. Пенсійний фонд є формою саме соціального фонду, сформованого в структурі фінансової системи держави. Діяльність пенсійного фонду характеризується виникненням цілої системи фінансових (грошових) відносин (внутрішніх та зовнішніх). Пенсійний фонд наділений широким колом повноважень в області пенсійного забезпечення, що дозволяє говорити про нього, як про самостійний фінансовий інститут керівництва та управління солідарною системою, разом з тим він є і фінансовим посередником в фінансовій системі України загалом, потенціал функціонування якого поступово зростає.

2. Світовий досвід свідчить про те, що фінансові інтереси осіб пенсійного віку найкращим чином забезпечуються, якщо в комплексі пенсійного страхування поряд з керованою державою розподільної системою розвивається і накопичувальна система, в якій пенсійні внески використовуються для інвестування в фінансові активи. Значну роль в даному аспекті виконує пенсійний фонд, що формується на основі функціональної діяльності (обов'язковість існування, акумуляція коштів від платників, децентралізованість, фінансові посередники, страхувальники, інвестори, тощо). Введення накопичувального елемента покликане збільшити розмір пенсії поряд з розвитком ринку цінних паперів, збільшенням обсягу довгострокових національних заощаджень і сприянням економічному зростанню.

3. ПФУ взагалі не здійснював політики резервування. Це пояснюється незбалансованістю бюджетів цільових фондів, а відтак підвищує ризик невиконання покладених на них зобов'язань. Щороку ПФУ здійснює додаткове залучення коштів для покриття як касових розривів (через казначейський рахунок) та покриває дефіцити за рахунок державного бюджету України, при тому що чисельність пенсіонерів щороку значно знижується. Загальний рівень доходів ПФУ станом на 01.01.2018 р. збільшилися на 40484,9 млн. грн (+16%) в порівнянні з аналогічним періодом 2014 р. та на 26704,3 млн. грн (+10%) в порівнянні з 2016 р. і склали

293239,9 млн.грн (або 293,2 млрд.грн).

Розмір власних коштів станом на 01.01.2018 р. склало 158,9 млрд.грн, що на 4,8% менше рівня 2014 р. та на 6,5% менше рівня 2016 р. З коштів, що було залучено в Державного бюджету України зростання на початок 2018р. відбулось при надходженні виплат пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, що визначено відповідними програмами на 72 млрд.грн або в 2,2 рази відносно 2014 р. та на 70,4 млрд.грн або в 2,1 рази відносно 2016 р. Структура доходів ПФУ на початок 2018 році розподілялася таким чином: 54,2% від загальних доходів становили власні надходження, 45,5% – кошти, що було отримано з державного бюджету країни та 0,3% становили сумарно кошти від фондів соціального страхування.

Негативними факторами, що постійно впливали на формування доходів ПФУ були невиконання запланованого рівня надходжень за страховими внесками й здійснення витрат; неефективність політики управління коштами (зниження/підвищення виплат при незмінності доходів; підвищення/скорочення доходів при незмінності виплат та ін.); скорочення доходів платників страхових внесків на основі політико-економічної нестабільності в країні; значний показник податкового навантаження при низькій заробітній платі працівників, що зумовлювало відхід «у тінь» значну частину заробітної плати. Бюджет ПФУ є дотаційним починаючи з початку 2017 р. (перевищення порогового рівня співвідношення зовнішніх і внутрішніх фінансових ресурсів над 60-70%). Тобто ПФУ є саме адміністратором розподілу коштів, що надійшли за власними і зовнішніми доходами. Видатки спрямовуються на початкові авансування пенсій та інших виплат й подальшу їх сплату з врахуванням надбавок, підвищень до пенсій, програм фінансування.

4. Виходячи з необхідності виконання у встановлених законодавством розмірах пенсійних виплат, до бюджету ПФУ просто необхідно залучати додаткові фінансові ресурси, часто такі ресурси залучаються і з державної скарбниці. Дії із збалансування ПФУ урядом пов'язуються і в напрямі коригування пенсійного віку - відтермінування старіння населення, що дещо знижує рівень фінансового навантаження на фонд. В динаміці з 01.01.2018 р. видатки ПФУ збільшено на 41,1

млрд.грн. або на 16,4% відносно аналогічного показника 2014 р. та на 25,8 млрд.грн або на 9,7% відносно 2016 р. Таке збільшення пов'язане із зростання видатків на пенсійні виплати пенсіонерам згідно призначень на 14,1% відносно 2014 р. та на 7% відносно 2016 р.; зростання рівня адмінвитрати на 46,2% та на 57% відносно 2014 р. та 2016 р. відповідно.

В структурі видатків найбільшу частку займають пенсійне забезпечення осіб відповідно до ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» – в 2018 р. 74,8%, що на 1,8 п.с. менше 2014 р. та на 2,2 п.с. відносно 2016 р.; пенсійне забезпечення за додатковими державними програмами (дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, тощо) – 22,2%, збільшення в структурі на 1,3 п.с. та на 1,5 п.с. відносно 2014 р. та 2016 р. відповідно.

5. Назріла необхідність визначення стратегічного бачення основних напрямів технологічного, організаційного та інфраструктурного розвитку ПФУ, що, в першу чергу, дозволить модернізувати й забезпечити його ефективний та високотехнологічний розвиток, забезпечити кардинальне підвищення якості та оперативності обслуговування громадян. Запропонована стратегія передбачає чіткий перелік індикаторів, які визначають конкретні результати її реалізації, що вважаємо варто доповнити елементами актуарної моделі розвитку. Так, за актуарною моделлю варто виконати прогноз показників розвитку пенсійної системи України (доходи, витрати, дефіцит, ймовірність настання страхових ризиків (збільшення кількості пенсіонерів чи його зменшення й ін.) з врахуванням декількох варіантах сценарних умов. Прогноз фінансів Пенсійного фонду України, виходячи з тенденцій розвитку економіки країни, варто скласти за трьома сценаріями: оптимістичний, звичайний, песимістичний. Важливим в оптимістичному сценарії стане зростання рівня довіри населення до ПФУ та до територіальних органів на 100% (звичайний прогноз 80% та песимістичний – 50%).

Значний потенціал в розвитку оптимістичного сценарію вбачаємо на основі різноманітних інвестиційних стратегій пенсійного фонду: вкладення коштів в акції з низькою вартістю (зниження ризику інвестування) (досвід Бразилії, Норвегії); диверсифікація інвестиційних портфелів (Голландія); інвестування активів на

внутрішньому ринку в акції, облігації та нерухомість для активізації внутрішніх ринків (Мексика); можливості зняття коштів вкладникам з накопичувальних рахунків для задоволення невідкладних фінансових потреб (Шрі-Ланка, Ісландія); активізація етичного інвестування, посилюючи інформаційну взаємодію зі своїми учасниками (США, Канада, Японія); підсилення контролю за інформаційною взаємодією фонду зі своїми учасниками, що може включати, зокрема, заходи щодо збільшення прозорості діяльності, чіткого інформування учасників про ризики і винагороди і т.д.; активізація взаємозв'язку діяльності пенсійного фонду з страховими компаніями, можливості перестраховування фінансових ризиків на міжнародному рівні; активна розробка й активізація планів з диверсифікації, що передбачають інвестування більш безпечні, хоча і менше дохідні цінні папери.

6. На сьогоднішній день програмне забезпечення централізованої системи призначення і виплат пенсій в значній мірі вже розроблено, проведено відповідні регіональні пілотні впровадження. Попереду - найбільш відповідальний етап: запуск системи в експлуатацію в масштабах всієї України.

На даному етапі важливіше спрямувати розвиток інформаційних систем на створення та запровадження підсистеми прийому громадян, підвищення ефективності та якості їх обслуговування, зробити так, щоб кожен, хто звернувся до Пенсійного фонду, відчув, що нові технології працюють на нього. Необхідним також є створення централізованої підсистеми призначення та виплати пенсій на базі web-технологій, створення комплексної системи захисту інформації тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. / Конституція, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254к/96-вр>
2. Податковий кодекс України: Закон, Кодекс від 02.12.2010 р. №2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
3. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 14 січня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 6. – Ст. 219.
4. Про заходи законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 8 липня 2011р. // Відомості Верховної Ради. – 2017. – №2. – Ст. 25.
5. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 р. (в редакції від 31.08.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV (в редакції від 25.07.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>
7. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 26.06.1997 № 400/97-ВР (в редакції від 01.01.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/400/97-вр>
8. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII (в редакції від 25.07.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>
9. Положення про Пенсійний фонд України: Постанова, Положення КМУ від 23.07.2014 №280 (в редакції від 03.05.2018) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-п>
10. Бевзенко О. В. Пенсійне страхування в аграрному секторі агропромислового комплексу : ав-торсф. дис. ... канд. окон, наук : 08.04.01 / О. В. Бевзенко. – К.,

2006. – 19 с.

11. Бевзенко О.В. Пенсійне страхування: сутність та порівняльна характеристика / О.В. Бевзенко // Вісник ЧДТУ, 2012. - №3. – С.247-253.
12. Бережна А. Проблеми фінансового забезпечення Пенсійного фонду України / А. Бережна // Вісник економічної науки України. - 2013. - № 2. - С. 12-17.
13. Білоног А. П. Економічна сутність та основні засади пенсійного страхування / А. П. Білоног // Наукові праці НДФІ. - 2013. - Вип. 4. - С. 66-76.
14. Боднарук М. І. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку / М. І. Боднарук. – Чернівці: Рута, 2008. – 247 с
15. Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб., 5-те вид. перероб. і доп. / М.Д. Бойко. – К.: ЦУЛ, 2014. – 440 с.
16. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2011. – 381 с
17. Бурбан Х.Ф. Пенсійне забезпечення в Україні та світі / Х.Ф. Бурбан, І.Ю. Кондрат //Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3.
18. Веб-портал Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
19. Внукова Н. М. Соціальне страхування : навч. пос. / Н. М. Внукова, Н. В. Кузьминчук. – Київ, 2006. – 352 с.
20. Галімов А. В. Аспекти соціального забезпечення: стан та проблематика розвитку пенсійного страхування / А. В. Галімов, В. С. Бастричев // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". - 2010. - № 2. - С. 55-60.
21. Горбатенко О. В. Види правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування в умовах реформування пенсійної системи / О. В. Горбатенко //Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2012. - № 25. - С. 208-217.
22. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=

- [%D0%9673541/2013/11](#)Гринчишин І. М. Теоретичне підґрунтя розвитку пенсійного страхування як складової соціального захисту / І. М. Гринчишин // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2013. - Вип. 11. - С. 100-104.
- 23.Гудзь Ю. Ф. Оцінка механізму формування доходів пенсійного фонду України на регіональному рівні / Ю. Ф. Гудзь, В. А. Янковський // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. - 2018. - Вип. 1. - С. 192-199.
- 24.Даценко В. В. Удосконалення системи пенсійного забезпечення в Україні / В. В. Даценко, І. І. Туболец. // Ефективна економіка. - 2012. - № 3. – С.88-92.
- 25.Демченко В. Система пенсійного страхування в Україні та шляхи її реформування / В. Демченко // Ринок цінних паперів України. - 2014. - № 8. - С. 13-18.
- 26.Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 27.http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=EJ000036/2014/1Жмурко І. В. Шляхи вдосконалення функціонування системи пенсійного страхування сільського населення / І. В. Жмурко. // Економіка. Управління. Інновації. - 2014. - № 1. – С. 52-58.
- 28.Журба І.І. Шляхи реформування системи пенсійного забезпечення в Україні / І.І. Журба, Н.В. Коваль // Управління персоналом. – 2011. – № 10. – С.139-141.
- 29.Зайчук Б.О. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Навчальний курс: Навчальний посібник для студентів вищ. навч. закладів / Б.О. Зайчук. – К. : АВТ, 2008.– 256 с.
- 30.Зеленська О. О. Проблеми сучасного ринку праці та їх вплив на фінансовий стан Пенсійного фонду України / О. О. Зеленська, Ю. В. Краснянська // Фінансові дослідження. - 2017. - № 1. - С. 54-70.
- 31.Как борется со старением нации правительство Японии?/ Эмпорт [Электронный ресурс]. – 2011. – Режим доступа: <http://mport.ua/psycho/1551100-Kak-boretsya-so-stareniem-nacii-pravitelstvo-Yaponii> . – Дата доступа: 04.10.2018.

- 32.Кириленко О. Інституційні основи державного пенсійного страхування в Україні / О. Кириленко, О. Петрушка // Журнал європейської економіки. - 2013. - Т. 12, № 1. - С. 79-95.
- 33.Ковалів І. Аналіз джерел формування коштів пенсійного фонду України / І. Ковалів // Вісник Львівського національного аграрного університету. Серія : Економіка АПК. - 2014. - № 21(1). - С. 137-142.
- 34.Конопліна Ю.С. Соціальне страхування: Навчальний посібник./ Ю.С. Конопліна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 224 с.
- 35.Кравченко В. И. Разработка программного обеспечения для поддержки деятельности пенсионного фонда в контексте социальной политики Украины / В. И. Кравченко, А. В. Бородай // Гілея: науковий вісник / [б. в.]. - 2015. - С. 401-405.
- 36.Кравченко І. О. До питання організаційної побудови пенсійного фонду України / І. О. Кравченко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2013. - № 27. - С. 292-300.
- 37.Кравченко І. О. Історико-правовий аспект становлення Пенсійного фонду України / І. О. Кравченко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2013. - № 26. - С. 311-319.
- 38.Кравченко І. О. Місце та призначення Пенсійного фонду України в системі державних органів / І. О. Кравченко // Публічне право. - 2013. - № 2. - С. 105-109.
- 39.Кравченко І. О. Поняття взаємодії органів Пенсійного фонду України з населенням та державними органами / І. О. Кравченко // Форум права. - 2013. - № 4. - С. 184–187.
- 40.Кравченко І. О. Правове регулювання взаємодії органів Пенсійного фонду України з населенням та державними органами / І. О. Кравченко // Приватне та публічне право. - 2017. - № 1. - С. 68-73.
- 41.Кравченко І. О. Правове регулювання участі Пенсійного фонду України в міжнародному співробітництві / І. О. Кравченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2014. - Вип. 11(2). - С. 46-48.

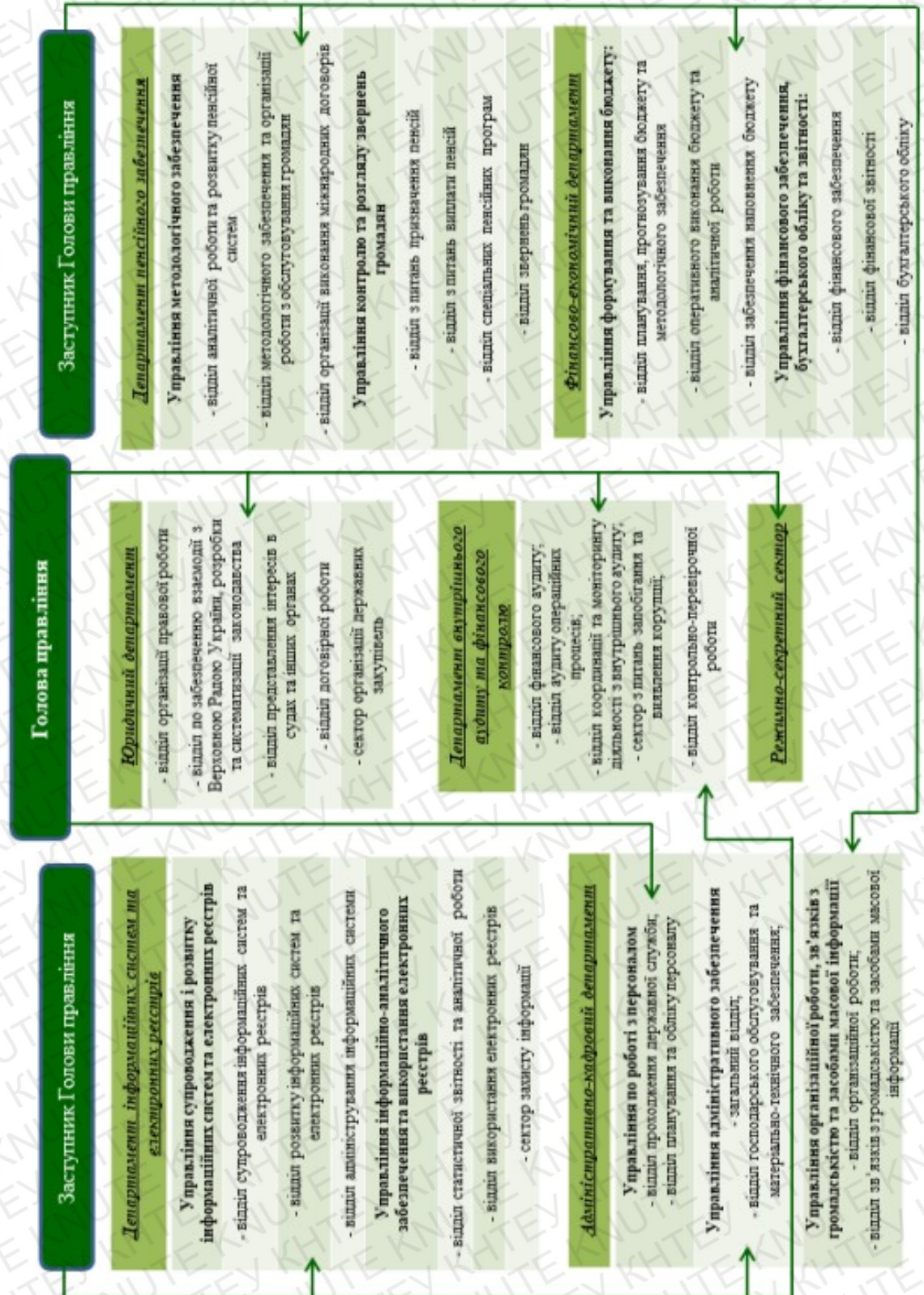
- 42.Кравченко І. О. Принципи діяльності пенсійного фонду України / І. О. Кравченко // Європейські перспективи. - 2013. - № 6. - С. 48-52.
- 43.Латковська Т. А. Актуальні питання діяльності пенсійного фонду: сучасні проблеми та шляхи їх вирішення / Т. А. Латковська, В. С. Веселий // Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія". - 2017. - Вип. 2. - С. 75-84.
- 44.Люблін В. Д. Правовий статус Пенсійного фонду України в системі пенсійного забезпечення громадян України / В. Д. Люблін // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. Ґжицького. - 2014. - Т. 16, № 3(5). - С. 286-290.
- 45.Міндова О. І. Формування доходів пенсійного фонду України в сучасних умовах пенсійного забезпечення / О. І. Міндова // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. - 2016. - Т. 21, Вип. 8. - С. 102-106.
- 46.Навроцький С. А. Фінансово-економічна парадигма обов'язкового соціального пенсійного страхування та забезпечення / С. А. Навроцький // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. - 2014. - Вип. 11(2). - С. 222-230.
- 47.Нарожна Н.І. Доходи пенсійного фонду: оптимізація формування та резерви зростання / Н.І. Нарожна // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. - 2013. - № 16. - С. 145-149.
- 48.Олійник Я. В. Концептуальні засади запровадження недержавними пенсійними фондами звіту про управління / Я. В. Олійник // Фінанси України. - 2018. - № 1. - С. 88-99.
- 49.Онищенко В. В. Оцінка діяльності Пенсійного фонду України як складової фінансової системи держави / В. В. Онищенко // Формування ринкових відносин в Україні. - 2014. - № 11. - С. 232-236.
- 50.Откуда получают деньги пенсионеры США?/ Новости [Электронный ресурс]. – 2015. – Режим доступа: <http://news.tochka.net/98421-otkuda-poluchayut-dengi-pensionery-ssha>. – Дата доступа: 04.10.2018.
- 51.Офіційна сторінка Пенсійного фонду України [Електронний ресурс]. –Режим доступа: <http://www.pfu.gov.ua/>

52. Пенсійна реформа 2017. Основні положення, питання, відповіді. [текст]: – К. : «Центр учбової літератури», 2018. – 136 с.
53. Попов С. Концептуальний підхід до інноваційного розвитку системи пенсійного фонду України / С. Попов, А. Гуртова // Актуальні проблеми державного управління. - 2017. - Вип. 1. - С. 15-22.
54. Попов С. Стратегія модернізації та розвитку пенсійного фонду України: експертно-методологічний підхід до формування поля проблем / С. Попов, А. Гуртова // Актуальні проблеми державного управління. - 2017. - Вип. 3. - С. 88-94. –
55. Пронін Ю. М. Фінансове забезпечення пенсійних фондів / Ю. М. Пронін // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. - 2013. - № 2. - С. 43-47.
56. Пяпієв М. Міжнародний досвід реформування пенсійного забезпечення / М. Пяпієв // Україна: аспекти праці. – 2008. - №4. - С 3-11.
57. Ріппа М.Б. державне пенсійне забезпечення в Україні та шляхи його розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – "Економічна теорія та історія економічної думки" / М.Б. Ріппа; ДВНЗ "КНЕУ ім. В. Гетьмана". – К., 2007. – 21 с.
58. Роик В. Д. Концептуальные основы формирования рыночной финансовой модели социального страхования / В. Д. Роик // Финансы. – 2008. – № 7. – С. 40–46.
59. Руденко Я. П. Розвиток пенсійного страхування в контексті демографічних проблем у країнах Східної Європи та Центральної Азії / Я. П. Руденко // Журнал європейської економіки. - 2014. - Вип. 39. - С. 184-192.
60. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21COLORTERMS=0&S21P03=I=&S21STR=%D0%9673639/2013/1 Рудик В. Фінансові відносини суб'єктів загальнообов'язкового накопичувального пенсійного страхування в контексті нового пенсійного законодавства України / В. Рудик // Економіка та держава. - 2013. - Вип. 1. - С. 228-237. -
61. Свенчіцкі М. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в

- Україні: прогноз – 2050. / М. Свенчіцкі, Л. Ткаченко, І. Чапко. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – 72 с.
62. Селезень Ю. Ю. Дослідження проблем бюджетної політики регіональних органів Пенсійного фонду України / Ю. Ю. Селезень // Управління розвитком. - 2014. - № 3. - С. 137-139.
63. Сочка К. Основні фінансові проблеми діяльності пенсійного фонду України / К. Сочка, М. Кіак // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2014. - Вип. 36(2.1). - С. 103-108.
64. Ткаченко І. В. Оцінка стану Пенсійного фонду України: регіональний аспект / І. В. Ткаченко // Бізнес Інформ. - 2015. - № 2. - С. 168-174.
65. Ткаченко І. В. Систематизація чинників впливу на складові доходної частини Пенсійного фонду України / І. В. Ткаченко // Бізнес Інформ. - 2013. - № 3. - С. 327-331.
66. Ткаченко І. В. Стан пенсійного фонду України як індикатор макроекономічних показників / І. В. Ткаченко // Інноваційна економіка. - 2016. - № 3-4. - С. 22-28.
67. Трифонов В. С. Пенсійний фонд у цифрах / В. С. Трифонов, Г. О. Шебалков // Молодий вчений. - 2017. - № 10. - С. 1075-1079.
68. Тулай О. І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України / О. І. Тулай // Проблеми економіки. - 2016. - № 1. - С. 132-139.
69. Українська асоціація інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua/>
70. Федоренко В. Г. Пенсійні фонди як інструмент інвестування економіки та розширення зайнятості населення / В. Г. Федоренко, М. С. Федоренко // Ринок праці та зайнятість населення. - 2013. - № 3. - С. 24-27.
71. Фориншурер: статистика страхового ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/stat>
72. Хольцман Р. Обеспеченная старость в XXI веке: пенсионные системы и реформы в международной перспективе / Роберт Хольцман, Ричард Хинц. – Вашингтон. Округ Колумбия : Всемирный банк, 2008. – 199 с.

73. Шевченко О.С. Пенсійне забезпечення як складова ін-ту соціального захисту населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – "Економічна те-орія та історія економічної думки" / О.С. Шевченко; ДВНЗ "КНЕУ ім. В. Гетьмана". – К., 2009. – 22 с.
74. Шевчук П. І. Проблеми збалансування бюджету Пенсійного фонду України / П. І. Шевчук // Університетські наукові записки. - 2013. - № 2. - С. 315-321.

Структура управління Пенсійного фонду України

Структура центрального апарату Пенсійного фонду України
(станом на 01.07.2018)

Таблиця Б.1 – Динаміка доходів Пенсійного фонду України станом на 01.01.2014-01.01.2018 рр., млн.грн

№ з/п	Показники	Період станом на 01.01					2018 р. до 2014 р.		2018 р. до 2014 р.	
		2014	2015	2016	2017	2018	+/-	%	+/-	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	Залишок коштів на початок року	2215,7	2405	1767,8	867,8	870	-1345,7	39,3	-897,8	49,2
2.	Власні надходження, всього	166863,9	165923,3	169873,9	111706,6	158910,1	-7953,8	95,2	-10963,8	93,5
2.1	- сума єдиного внеску	162561	159473,5	165366,9	107148	154300,7	-8260,3	94,9	-11066,2	93,3
2.2	- кошти сплачені банками за тимчасове користування коштами ПФ	30,8	39,1	61	55,9	46	15,2	149,4	-15,0	75,4
2.3	- кошти на виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників	45,7	45,5	46	46,1	28,3	-17,4	61,9	-17,7	61,5
2.4	- кошти від підприємств на виплату і доставку пенсій	2618,5	4009,2	4102,8	4234,7	4337,8	1719,3	165,7	235,0	105,7
2.5	- кошти на виплату пенсій іноземним пенсіонерам, які проживають на території України	38,8	55,8	82,6	96,5	90	51,2	232,0	7,4	109,0
2.6	- інші надходження	1569,2	2300,2	214,6	125,4	107,3	-1461,9	6,8	-107,3	50,0
3.	Власні кошти з врахуванням залишку	169079,6	168328,3	171641,7	112574,4	159780,1	-9299,5	94,5	-11861,6	93,1
4.	Кошти Державного бюджету України	83233,6	75813,8	94811,6	142587,6	133459,6	50226,0	160,3	38648,0	140,8
4.1	- на фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів Пенсійного фонду України	61469,8	61130,6	63052,3	142586,2	133458,6	71988,8	217,1	70406,3	211,7
4.2	- на компенсацію роботодавцю частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	21763,8	14683,2	31759,3	1,4	1	-21762,8	0,0	-31758,3	0,0

Продовження табл. Б.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
5.	Кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття	55,4	67,8	75,1	6,7	0,1	-55,3	0,2	-75,0	0,1
6.	Кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	75,5	66,7	7,2	0,2	0,1	-75,4	0,1	-7,1	1,4
7	Кошти Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності	0	0	0	1500	0	0,0	-	0,0	-
8	надана позика	310,9	968,9	0	0	0	-310,9	0,0	0,0	-
	Всього доходів ПФУ	252755	245245,5	266535,6	255168,9	293239,9	40484,9	116,0	26704,3	110,0

Джерело: розраховано автором за даними ПФУ [51]

Продовження додатку Б

Таблиця Б.2 - Показники використання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України за період 2013–2017 років, млн. грн.

№ з/п	Показник	Період станом на 01.01.					2018 р. до 2014 р.		2018 р. до 2016 р.	
		2014	2015	2016	2017	2018	+/-	%	+/-	%
1	Видатки, всього	250350	243477,9	265667,8	253448,5	291467,3	41117,3	116,4	25799,5	109,7
	- виплата пенсій згідно призначень ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»	186938,5	181921,8	199299,5	190638,6	213297,7	26359,2	114,1	13998,2	107,0
	- виплату пенсій, призначених згідно з іншими законодавчими актами в частині розміру пенсії,	4860,7	4904,7	5299,4	4851,3	4799,9	-60,8	98,7	-499,5	90,6
	- виплату різниці у пенсійному забезпеченні наукових працівників	89,8	84,2	82,5	72,9	41,3	-48,5	46,0	-41,2	50,1
	- виплату щомісячної цільової грошової допомоги на прожиття	50784,7	50957,2	93,3	79,9	75,5	-50709,2	0,1	-17,8	80,9
	- пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу в частині розміру пенсії із солідарної системи	4772,1	2958,1	3440,6	3840,6	4698,7	-73,4	98,5	1258,1	136,6
	- пенсійне забезпечення осіб, які проживають за кордоном, та іноземних пенсіонерів	65,9	88,7	123,3	146	170,3	104,4	258,4	47,0	138,1
	- розрахунково-касове обслуговування та оплату за підкріплення готівкою виплати пенсії і грошової допомоги	95,7	84	73,5	68,8	70	-25,7	73,1	-3,5	95,2
	- адмінвитрати ПФУ	2408,8	2164	2243,5	2397,6	3522,3	1113,5	146,2	1278,8	157,0
	- інші витрати	333,8	315,2	55012,2	51352,8	64791,6	64457,8	19410,3	9779,4	117,8
2	За джерелами покриття									
	у т.ч. за рахунок власних надходжень	199432	192374,3	210766,6	202095,6	226675,7	27243,7	113,7	15909,1	107,5
	у т.ч. за рахунок коштів Державного бюджету України	50784,7	50957,2	54832,8	51344,9	64790,6	14005,9	127,6	9957,8	118,2
	у т.ч. за рахунок коштів Державного бюджету України на компенсацію роботодавцю частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на ЗДСС*	53,9	75	0	1,4	1	-52,9	1,9	1,0	-
	у т.ч. за рахунок коштів фонду ЗДСС на випадок безробіття	79,4	71,4	68,4	6,6	0	-79,4	0,0	-68,4	0,0
	у т.ч. усунення касових розривів	0	0	0	2350	0	0,0	-	0,0	-
3	Залишок коштів на кінець року(+профіцит, - дефіцит)	2405	1767,6	867,8	870	1772,5	-632,5	73,7	904,7	204,3

*ЗДСС - загальнообов'язкове державне соціальне страхування

Таблиця 1

Дані про чисельність пенсіонерів і середні розміри пенсійних виплат у розрізі регіонів на 01.01.2018

№ з/п	Назва регіону	Чисельність пенсіонерів, осіб			Середній розмір пенсійних виплат, грн		
		на 01.01.2017	на 01.01.2018	відхилення (+,-)	на 01.01.2017	на 01.01.2018	відхилення (+,-)
1	Вінницька	486 395	477 174	-9 221	1 645,94	2 083,00	437,06
2	Волинська	274 965	271 749	-3 216	1 664,35	2 089,92	425,57
3	Дніпропетровська	1 004 401	984 776	-19 625	1 949,30	2 853,34	904,04
4	Донецька	885 558	853 862	-31 696	2 102,13	3 268,03	1 165,90
5	Житомирська	393 772	387 405	-6 367	1 682,63	2 133,45	450,82
6	Закарпатська	283 330	280 070	-3 260	1 597,90	1 997,29	399,39
7	Запорізька	594 598	568 494	-26 104	1 902,67	2 681,15	778,48
8	Івано-Франківська	362 594	360 140	-2 454	1 686,53	2 148,60	462,07
9	Київська	565 258	562 471	-2 787	1 863,95	2 501,14	637,19
10	Кіровоградська	293 516	287 346	-6 170	1 686,53	2 197,16	510,63
11	Луганська	370 818	346 844	-23 974	1 980,98	2 985,89	1 004,91
12	Львівська	700 451	695 247	-5 204	1 722,62	2 255,36	532,74
13	Миколаївська	330 266	324 854	-5 412	1 739,05	2 303,87	564,82
14	Одеська	631 070	621 590	-9 480	1 764,17	2 330,90	566,73
15	Полтавська	454 045	440 629	-13 416	1 789,91	2 406,82	616,91
16	Рівненська	304 245	301 091	-3 154	1 666,25	2 097,26	431,01
17	Сумська	352 352	342 944	-9 408	1 705,64	2 233,46	527,82
18	Тернопільська	295 412	292 593	-2 819	1 560,95	1 930,55	369,60
19	Харківська	880 035	851 220	-28 815	1 843,49	2 530,21	686,72
20	Херсонська	301 369	293 533	-7 836	1 643,53	2 160,60	517,07
21	Хмельницька	411 122	407 647	-3 475	1 657,18	2 063,47	406,29
22	Черкаська	414 942	411 837	-3 105	1 702,29	2 210,61	508,32
23	Чернівецька	229 976	226 429	-3 547	1 600,44	2 004,93	404,49
24	Чернігівська	351 271	341 484	-9 787	1 714,68	2 193,49	478,81
25	м. Київ	784 437	779 870	-4 567	2 408,02	3 332,38	924,36
Разом		11 956 198	11 711 299	-244 899	1 828,31	2 480,46	652,15

Продовження додатку В

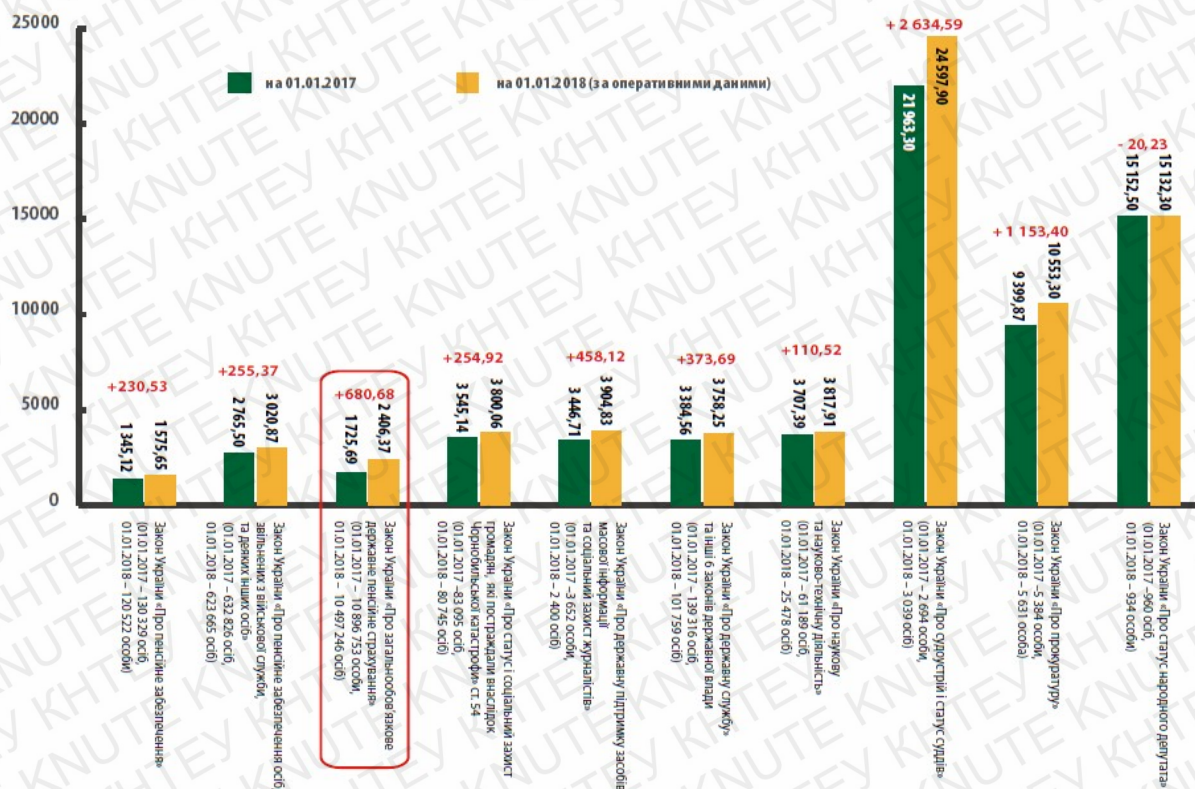

Рис.В.1. Динаміка середнього розміру пенсійних виплат, грн.

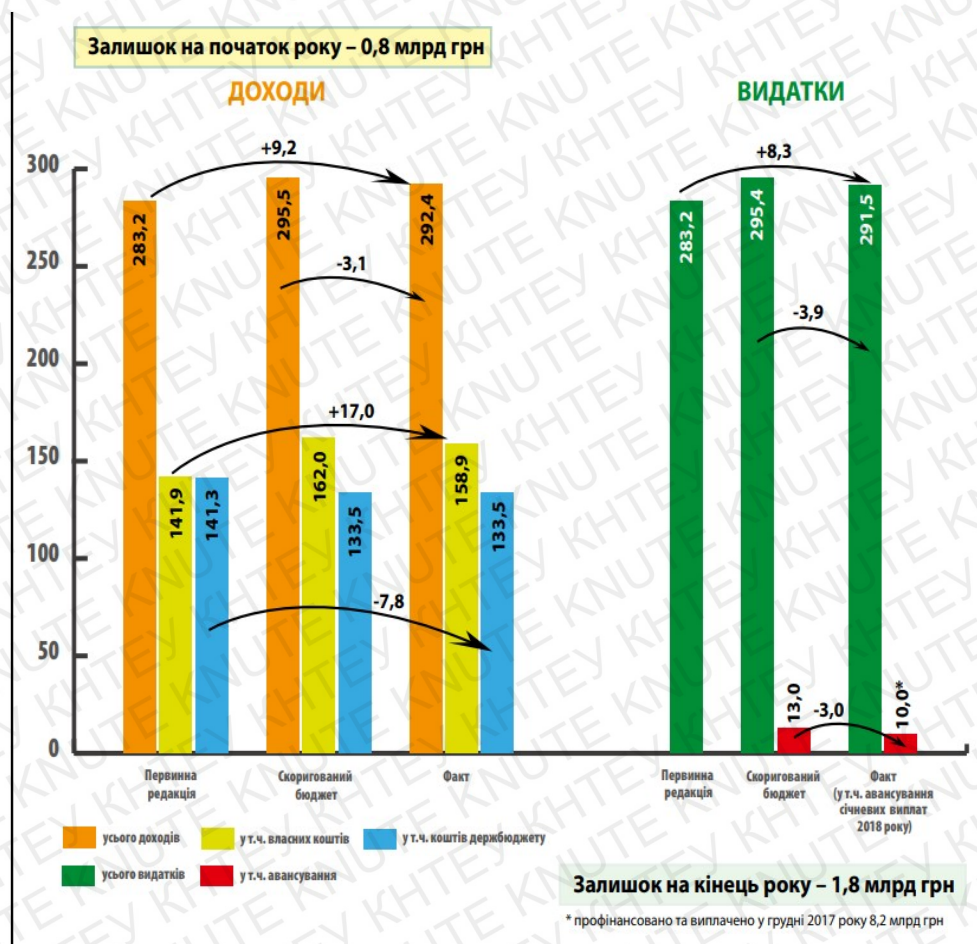

Рис.В.2. Виконання показників бюджету ПФУ на 01.01.2018 р.

Розподіл видатків за рахунок коштів Державного бюджету України станом на 01.01.2018 р.

